

Opterećenost skrbničkom ulogom i mentalno zdravlje zaposlenih žena

Kasap, Lara

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:215621>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA
Diplomski studij socijalne politike

Lara Kasap

Opterećenost skrbničkom ulogom i mentalno zdravlje
zaposlenih žena

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: izv. prof. dr. dc. Antonija Petričušić

Zagreb, kolovoz 2024.g.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Skrbnička uloga zaposlenih žena.....	3
2.1. Definiranje pojma „Skrbnička uloga“.....	3
2.2. Slobodno vrijeme i slobodno vrijeme obitelji- određivanje pojmova.....	4
2.3. Majke, slobodno vrijeme i slobodno vrijeme obitelji.....	5
2.4. „Neplaćeni (ženski) rad“ – određivanje pojma.....	10
2.5. Tko obavlja više neplaćenih poslova- muškarci ili žene?.....	12
3. Ravnoteža profesionalnog i privatnog života žena.....	17
3.1. Određivanje pojma – „Ravnoteža profesionalnog i privatnog života žena“.....	17
3.2. (Ne)ravnoteža profesionalnog i privatnog života žena.....	18
3.3. Formalni oblici podrške ženama - važnost ranih i predškolskih ustanova za profesionalni razvoj žena.....	24
4. Zaposlene majke i mentalno zdravlje.....	27
4.1. Definiranje pojma – „Mentalno zdravlje“.....	27
4.2. Implikacije nedostatka slobodnog vremena i slobodnog vremena obitelji na mentalno zdravlje zaposlenih majki.....	28
4.3. Implikacije neplaćenog rada na mentalno zdravlje zaposlenih majki.....	31
4.4. Implikacije neravnoteže profesionalnog i privatnog života na mentalno zdravlje zaposlenih majki.....	34
5. Policy okvir.....	38
5.1. DIREKTIVA (EU) 2019/1158.....	38
5.2. Kritički osvrt.....	40
6. Zaključak.....	46
7. Literatura.....	50

Opterećenost skrbničkom ulogom i mentalno zdravlje zaposlenih žena

Ovaj pregledni rad razmatra opterećenost skrbničkom ulogom i njezine implikacije na mentalno zdravlje zaposlenih žena, s naglaskom na slobodno vrijeme, slobodno vrijeme obitelji, neplaćeni rad i izazove pri usklađivanju profesionalnog i privatnog života. Analizira se kako ovi faktori pridonose negativnim posljedicama na mentalno zdravlje zaposlenih majki. Pažnja je posvećena i ulozi ustanova ranog i predškolskog odgoja u olakšavanju pristupa tržištu rada zaposlenim majkama kao metode povećavanja konkurentnosti žena na tržištu rada. Rad također ispituje napore Europske unije u rješavanju ovih pitanja kroz Direktivu (EU) 2019/1158 te nudi kritički osvrt na njezinu učinkovitost i provedivost u praksi.

Ključne riječi: *skrbnička uloga, mentalno zdravlje, žene, slobodno vrijeme, slobodno vrijeme obitelji, neplaćeni rad, ravnoteža profesionalnog i privatnog života, formalni sustav skrbi, Direktiva(EU) 2019/1158*

Care burden and mental health of employed women

This review paper examines the burden of caregiving and its implications for the mental health of employed women, focusing on leisure time, family leisure time, unpaid work, and the challenges of balancing professional and private life. It analyzes how these factors contribute to negative consequences for the mental health of working mothers. Attention is also given to the role of early and preschool education institutions in facilitating access to the labor market for employed mothers as a method for enhancing women's competitiveness in the workforce. The paper further explores the European Union's efforts to address these issues through Directive (EU) 2019/1158 and provides a critical assessment of its effectiveness and feasibility in practice.

Keywords: *caregiving role, mental health, women, leisure time, family leisure time, unpaid work, work-life balance, formal care system, Directive (EU) 2019/115*

Izjava o izvornosti

Ja, Lara Kasap pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Lara Kasap

Datum: 23.8.2024.g.

1. Uvod

U ovom preglednom radu pažnja se usmjerava na specifične skrbničke izazove s kojima se suočavaju zaposlene majke prilikom organizacije slobodnog vremena, (ne)ravnopravne podjele neplaćenih poslova te (ne)ravnoteže privatnih obveza sa profesionalnim te kakve implikacije navedeni fenomeni imaju na mentalno zdravlje zaposlenih majki. Tematika koju ovaj rad obrađuje je aktualna za svaku radno aktivnu ženu koja je majka te detektira teškoće i prepreke s kojima se radno aktivne majke suočavaju. Ova tema je od izuzetne važnosti za ostvarivanje jednakosti i nediskriminiranje žena na tržištu rada. Sudjelovanje u svijetu rada ženama donosi ekonomsku neovisnost, ali paralelno s time povećan opseg njihovih odgovornosti i obveza. Ovim radom se upravo želi utvrditi kako se takve dvostruke obveze, s jedne strane poslovne te s druge strane privatne, kao i njihovo usklađivanje, odražavaju na mentalno zdravlje žena. Također se ovim radom želi otkriti kakve učinke na mentalno zdravlje žena ima deficit slobodnog vremena te neplaćeni skrbnički i kućni rad te kakva i koliko efikasna policy rješenja detektira Direktiva (EU) 2019/1158.

Znanstveno područje koje se obrađuje u ovom radu je sociologija i to sociologija roda, koja opisuje na koji način društvo utječe na naše razumijevanje i percepciju razlika između uloga muškaraca i žena. Feminizam u širem smislu možemo definirati kao društveni pokret, ideologiju i doktrinu koja se bavi borbom za unapređenje ženskih prava u ekonomskom, političkom i socijalnom smislu (Bernhart, 1978, prema Saleh i Mahmood, 2010:19). Štoviše, feminizam možemo definirati kao politiku koja teži promjeni odnosa moći između muškaraca i žena u društvu u svrhu izjednačavanja iste (Weedon, 1987, prema Saleh i Mahmood, 2010:20).

Kao što je već navedeno ulaskom žena na tržište rada žene grade svoju ekonomsku neovisnost te osim tradicionalne majčinske uloge zauzimaju i brojne druge uloge, prvenstveno ulogu zaposlenice. Međutim, kako uvođenje takve prakse ne vodi rasterećenju žena u privatnoj sferi, žene još uvijek ne uživaju jednak položaj na tržištu rada kao muškarci. Žene su opterećene i obiteljskim, dakle skrbničkim, i profesionalnim

obvezama što se odražava na (ne)jednakost plaća muškaraca i žena kao i otežano napredovanje žena na tržištu rada (Relja i sur., 2021.:218) Druga polovica dvadesetog stoljeća ženama donosi značajna poboljšanja po pitanju obrazovanja, veće vidljivosti na tržištu rada te ekonomske neovisnosti. Usprkos tim pozitivnim promjenama i dalje su prisutni rodni stereotipi koji su važan čimbenik rodne diskriminacije koja i dalje postoji kako u javnoj tako i u privatnoj sferi ženina života (Galić, 2011., prema Petković, 2021.: 8). Takvo preopterećenje na radnicu i majku može imati negativne posljedice na mentalno zdravlje jer osim opterećenosti skrbničkom ulogom o kojoj će više riječi biti u nastavku rada, žene su uz to i diskriminirane na tržištu rada zbog te iste skrbničke uloge. Ovaj rad usmjerit će se na pregled do sad objavljenije literature i istraživanja o opterećenosti zaposlenih žena skrbničkom ulogom s posebnim naglaskom na usklađivanje poslovnih i privatnih obveza kao i neplaćenog ženskog rada i nedostatka slobodnog vremena kao faktora koji utječu na pogoršanje mentalnog zdravlja žena uz osvrt na formalne sustave podrške koje majka ima ili nema u svojoj zajednici kao alata za suočavanje sa tom dvostrukom ulogom majke i zaposlenice. Također, rad će se osvrnuti na zakonodavni okvir Europske unije s posebnim naglaskom na Direktivu (EU) 2019/1158 o ravnoteži poslovnog i privatnog života roditelja i pružatelja skrbi. Potom će se usporediti kako i koliko efikasno su odredbe Direktive implementirane u hrvatsko zakonodavstvo.

2. Skrbnička uloga zaposlenih žena

2.1. Definiranje pojma „Skrbnička uloga“

Skrbnička uloga može se definirati kao donošenje odluka za djecu, prihvaćanje roditeljske uloge uz preuzimanje odgovornosti za istu te preispitivanje i prilagodbu osobnih ciljeva i vrijednosti. Uz navedeno skrbnička uloga predstavlja ulaganje emocija, to jest izgradnju odnosa privrženosti na relaciji skrbnik-dijete, ulaganje napora i materijalnih resursa koje je nagrađeno emocionalnom vezom i osjećajem zadovoljstva uspjesima i razvojem djeteta. Sastoji se od prava djeteta i prava roditelja koja su zbog nužde zaštite najboljeg interesa djeteta uređene i pravno (Čudina-Obradović i Obradović, 2006., prema Cvetko, 2020.:6).

Skrbnička(roditeljska) uloga podrazumijeva odlučivanje u ime djece, savjesno prihvaćanje i preuzimanje skrbničke uloge, namjerno ili refleksno postavljanje odgojnih ciljeva i granica te osjećaj vlastite vrijednosti povezan s uloženim naporom, emocionalnom povezanošću i ostvarenim djetetovim uspjesima (Čudina-Obradović i Obradović, 2002.:46).

Obiteljski zakon navodi kako roditelji imaju pravo, dužnost i odgovornost živjeti i skrbiti o svom djetetu (Obiteljski zakon 2023.,čl.6), a roditeljsku skrb definira kao skup dužnosti, prava i odgovornosti roditelja sa ciljem zaštite i promicanja djetetovih osobnih i imovinskih prava te dobrobiti (Obiteljski zakon, 2023.čl.91).

Dakle, donošenje odluka za dijete, prihvaćanje roditeljske uloge uz preuzimanje odgovornosti za istu te osjećaj zadovoljstva zbog uloženog truda koji se očituje u ostvarenim djetetovim uspjesima, bitne su odrednice skrbničke uloge. S obzirom na navedeno , da bi se skrbnička uloga adekvatno u zdravom okruženju izvršavala i time doprinijela konstruktivnom rješavanju obiteljskih sukoba kao i mentalnom zdravlju roditelja i djece , važni čimbenici su slobodno vrijeme(za sebe) i slobodno vrijeme obitelji (Berc i Kokorić, 2012.:16) o čemu će biti više riječi u nastavku.

2.2. Slobodno vrijeme i slobodno vrijeme obitelji- određivanje pojmova

Slobodno vrijeme možemo definirati kao vrijeme izuzeto od obavljanja plaćenog, neplaćenog rada te osobnih obveza (Roberts 1999., prema Sonnentag 2001., prema Newman i sur., 2013:556)

Slobodno vrijeme podrazumijeva sve aktivnosti koje osoba obavlja za svoju dobrobit, zabavu, razonodu, opuštanje i samousavršavanje (Argyle 1996., prema Newman i sur., 2013:556)

Craig i Mullan slobodno vrijeme definiraju kao vrijeme koje pojedinac koristi za socijalizaciju, zabavu, rekreaciju, hobije, gledanje televizije, slušanje muzike i sl., odnosno vrijeme koje pojedinac koristi isključivo za sebe (Craig i Mullan, 2013:11).

Zdzisław Dąbrowski govori o slobodnom vremenu kroz prizmu četiri ključne funkcije slobodnog vremena, odnosno odmor, razonoda, razvoj i/ili unapređenje talenata te identifikacija vlastitog mjesta u široj zajednici (Zdzisław Dąbrowski, 1996., prema Janitska-Panek, 2017:10).

Slobodno vrijeme obitelji možemo definirati kao vrijeme provedeno u obavljanju zajedničkih odabranih aktivnosti u svrhu izgradnje obiteljske kohezije, međusobnog povjerenja te bliskih odnos (Zabriskie i McCormick, 2003, prema Berc i Kokorić, 2012.:15).

Obiteljsko slobodno vrijeme poboljšava odnose i komunikaciju unutar obitelji (Orthner 1976., prema Orthner i Mancini 1990., prema Zabriskie i McCormick 2001., prema Shaw 2008:693). Zajedničko obiteljsko vrijeme povećava bračno zadovoljstvo (Holman i Jacquart, 1988., prema Orthner, 1975., prema Shaw, 2008:693) te pridonosi obiteljskoj povezanosti i stabilnosti (Hill 1988., prema Zabriskie i McCormick, 2001., prema Shaw, 2008:693). Također, zajedničke aktivnosti roditelja i djece imaju pozitivan učinak na razvoj djece i adolescenata (Orthner i sur., 1993., prema Shaw, 2008:693).

Slobodno vrijeme od izuzetne je važnosti za zdravo funkcioniranje svakog pojedinca te je prediktor zdravog načina života dok slobodno vrijeme obitelji je prediktor zdravih obiteljskih odnosa. (Smajović, 2023, :80)

2.3. Majke, slobodno vrijeme i slobodno vrijeme obitelji

Craig i Mullan 2013. godine provode istraživanje koristeći dostupne nacionalne podatke o količini odmora majki i očeva u pet različitih zemalja (Australija, SAD, Francuska, Italija i Danska). U radu istraživači proučavaju tri dimenzije. Ukupna količina odmora po danu, količina odmora neposredno nakon ili tijekom brige o djetetu i te dnevna količina odmora koju roditelj ima neposredno nakon brige o djetetu i završava radi brige o djetetu. Nadalje, rezultati pokazuju kako u prvoj dimenziji ukupne količine slobodnog vremena po danu, očevi imaju 4.1 sat slobodnog vremena dnevno što je više od 3.4 majčina sata. Istraživanje pokazuje kako očevi u svim navedenim državama imaju više slobodnog vremena u danu te kako je najveća razlika u količini slobodnog vremena u Italiji gdje očevi imaju 1.3 sata više odmora od majki. Govoreći o drugoj dimenziji to jest količini slobodnog vremena neposredno nakon brige o djetetu možemo reći da ona varira s obzirom na pojedinu državu. Slobodno vrijeme paralelno provedeno s djetetom uobičajeno je za SAD, Dansku i Australiju dok u Italiji majke imaju manje odmora s djecom od očeva. U posljednjoj dimenziji, odnosno isprekidanost odmora radi brige o djetetu, rezultati pokazuju kako majke, u usporedbi s očevima, imaju manje vremena za odmor u svim navedenim državama. Njihov odmor je kraći te majke imaju veći vjerojatnost da će neposredno nakon odmora morati brinuti o djetetu za razliku od očeva (Craig i Mullan, 2013.:14-16). Samim time majka ima manje kvalitetno slobodno vrijeme jer ga rijetko provodi samostalno bez obveze skrbi o djeci (Sullivan. 1997, prema Aitchison, 2003., prema Mattingly i Bianchi, 2003, prema Bittman i Wajcman, 2004, prema Craig i Mullan, 2013:2).

Kamp-Dush i suradnici 2019.godine provode kvantitativno istraživanje koristeći se inovativnom dnevničkom metodom kako bi otkrili i izmjerili način na koji muškarci i žene upravljaju svojim vremenom na tržištu rada i u obavljanju neplaćenih poslova te s ciljem otkivanja načina korištenja i količine iskorištenog slobodnog vremena s obzirom

na spol i status roditeljstva. Rezultati u pogledu slobodnog vremena tijekom radnih dana pokazuju kako tijekom radnih dana u tjednu majke se bave slobodnim aktivnostima dok očeви obavljaju plaćeni ili neplaćeni rad četrdeset i dvije minute prije rođenja djeteta te trideset i osam minuta nakon rođenja djeteta. S druge strane očeви su se bavili slobodnim aktivnostima dok majke obavljaju plaćeni ili neplaćeni rad oko pedeset minuta prije rođenja djeteta te četrdeset i jednu minutu nakon rođenja djeteta. Na neradne dane, majke su provodile manje od sat vremena (između četrdeset i šest i četrdeset i devet minuta) u slobodnim aktivnostima dok su očeви radili, bez značajnih promjena prije i nakon prelaska u roditeljstvo. Suprotno tome, očeви su značajno povećali svoje slobodno vrijeme dok su majke radile tijekom tog prijelaza. Prije prelaska u roditeljstvo, očeви su imali oko četrdeset i sedam minuta slobodnog vremena dok su majke bile zaposlene, a nakon prelaska to se vrijeme povećalo na sto jednu minutu, što predstavlja veliki porast. Dakle, nakon što su postali roditelji, očeви su na neradne dane provodili oko sto minuta u slobodnim aktivnostima dok su majke obavljale različite poslove. U istraživanju promatra se također što partner radi dok drugi partner koristi svoje slobodno vrijeme. U radnim danima nema značajnih spolnih razlika u ukupnom slobodnom vremenu provedenom u slobodnim aktivnostima jer u prosjeku dok je jedan partner bio uključen u slobodne aktivnosti u između 35% i 40% slučajeva i drugi partner je također uživao u slobodnim aktivnostima. Međutim spolna razlika značajna je tijekom neradnih dana. Majke su obavljale neku vrstu radne aktivnosti 46% vremena dok su očeви uživali u slobodnim aktivnostima dok s druge strane u situaciji kad očeви obavljaju neku vrstu radne aktivnosti 22% majki uživa u slobodnim aktivnostima, odnosno u neradnim danima očevi imaju oko 3,7 sati slobodnog vremena, a majke 2,8 sati (Kamp-Dush i sur., 2019.:7-13).

Musick i suradnici 2016.godine provode kvalitativno istraživanje koristeći se metodom dnevnika aktivnosti s ciljem identifikacije načina i količine korištenja slobodnog vremena (za sebe i za obitelj) s obzirom na spol i ostale sociodemografske faktore te s ciljem utvrđivanja kako različite aktivnosti u slobodnom vremenu(za sebe i za obitelj) utječu na blagostanje roditelja. Za potrebe ovog poglavlja osvrnut ćemo se na rezultate o

načinima i količini korištenja slobodnog vremena s obzirom na spol. Rezultati pokazuju kako je većina slobodnog vremena koju roditelji, posebice majke, provode sa svojom djecom usmjerena na brigu o djeci i neplaćeni rad. Očevi su s više angažirani u plaćenom radu dok majke provode više vremena u obavljanju neplaćenog rada. Po pitanju zajedničke skrbi o djeci, majke su više uključene u skrb o djeci, a manje u plaćeni rad dok su očevi više uključeni u slobodne aktivnosti. Većinu vremena koju očevi provode s djecom je usmjerena na igru, razonodu i opuštanje. Majke provode više vremena u skrbi o djeci, a manje u zajedničkoj igri. Očevi ravnomjernije dijele svoje vrijeme između skrbi o djeci i slobodnih aktivnosti, igre i opuštanja. U slučaju zajedničkih slobodnih aktivnosti s djecom u prisustvu partnera spolne razlike su najveće. Majke koje su angažirane u zajedničke aktivnosti s djecom imaju dva puta manju šansu da će u tim aktivnostima biti prisutan njihov partner, odnosno u 31% majčinog vremena provedenog s djecom prisutan je i partner dok je u 61% oćevog vremena provedenog s djecom prisutna majka. Posljednje, govoreći o slobodnom vremenu i količini sna kojeg roditelji koriste za sebe postoje također značajne spolne razlike. Majke spavaju u prosjeku dvadeset minuta više od očeva, ali zato doživljavaju više prekida sna, odnosno 20% majki doživljava tri ili više prekida sna dok 13% očeva doživljava isto. Nadalje majke u prosjeku imaju sedamnaest minuta manje slobodnog vremena od očeva, imaju više manjih epizoda slobodnog vremena te dvadeset i osam minuta više provode slobodno vrijeme s djecom od očeva. Dakle, majke imaju manje kvalitetan san te manje kvalitetno i prekinuto slobodno vrijeme (Musick i sur., 2016:11-26)

Osim deficita slobodnog vremena za sebe, majke su preplavljene organiziranjem i provedbom zajedničkih obiteljskih aktivnosti o čemu će više spomena biti u nastavku rada. Zajedničke obiteljske aktivnosti s ciljem povezivanja i izgradnje odnosa unutar obitelji u literaturi(vidi poglavlje 2.2.) su poznati kao slobodno vrijeme obitelji.

U periodu između 2007. i 2008. godine Berc i Kokorić provode anketno istraživanje na sveukupno dvadeset i dva objekta dječjih vrtića s ciljem dobivanja uvida u to kako obitelji s djecom predškolske dobi provode zajedničko slobodno vrijeme, koliko zajedničkog slobodnog vremena dnevno provode majke, a koliko očevi te koliko su

majke i očevi zadovoljni time. Zajedničko slobodno vrijeme provode u obavljanju zajedničkih aktivnosti kao što su aktivnosti kod kuće (gledanje TV-a, čitanje i sl.), aktivnosti izvan kuće (zajedničke šetnje, šetnja kućnog ljubimca i sl.) te odlazak u goste, različite manifestacije, putovanja itd. Rezultati pokazuju kako obitelji najviše slobodnog vremena provode u zajedničkim aktivnostima unutar obiteljskog okružja uz važnost provođenja zajedničkog vremena i izvan obiteljskog doma u kontaktu sa rodbinom i prijateljima. Nadalje, rezultati zadovoljstva majki i očeva zajedničkim slobodnim aktivnostima razlikuje se na način da su očevi zadovoljniji od majki participacijom u slobodnim aktivnostima kod kuće (gledanje TV-a, slušanja glazbe). Također, majke osim što u prosjeku više sudjeluju u zajedničkim aktivnostima one ih češće i samostalno organiziraju zbog čega često svoju participaciju u slobodnim aktivnostima tumače kao posao, a ne kao slobodnu aktivnost za razliku od očeva. To se može objasniti činjenicom da majke više vremena povode obavljajući kućanske poslove i organizirajući zajedničke aktivnosti te takav mentalni napor kod majki iziskuje smanjenom percepcijom zadovoljstva u zajedničkim aktivnostima zbog čega majke provode manje kvalitetno slobodno vrijeme od očeva što se odražava na njihovo mentalno zdravlje. (Shaw 1992., prema Berc i Kokorić, 2012:21). Nadalje, 39,8% majki provodi 1-2 sata dnevno obavljajući različite aktivnosti s djecom te 50,5% očeva dok 3-4 sata dnevno provodi 32,5% majki i 29,2% očeva te je značajno veća prisutnost majki u kategoriji 4-5 i 6 i više sati (Berc i Kokorić, 2012:18-21).

Babić 2022. godine provodi anketno istraživanje s ciljem dobivanja uvida u količinu slobodnog vremena osnovnoškolaca kojeg provode unutar obitelji, percepciji i zadovoljstvu roditelja o zajedničkom provedenom vremenu te spolnim razlikama između očeva i majki u količini provedenog slobodnog vremena s djecom. Za potrebe ovog diplomskog rada fokusirati ćemo se na posljednju dimenziju. Dominantne aktivnosti zajedničkog vremena u obitelji su razgovor s djecom o različitim temama, posjećivanje različitih manifestacija (sportska događanja, muzeji, galerije i sl.), obavljanje kućnih poslova, zajedničkih šetnji, igranja društvenih igara i sl. Rezultati vezani uz spolne razlike u količini provedenog slobodnog vremena s djecom između majki i očeva

ukazuju da 48,5% ispitanika navodi da oba roditelja podjednako vremena provode s djecom, a od ostatka ispitanika 48,5% navodi kako više vremena s djecom provodi majka dok samo 3% ispitanika navodi da isto čini otac (Babić, 2022:41).

Shaw, u svom članku iz 2008. godine, navodi kako teret organizacije slobodnog vremena bilo da je riječ o slobodnom vremenu provedenom kod kuće ili na nekom izletu, pada uglavnom na žene. Očevi su rijetko uključeni u organiziranje takvih aktivnosti stoga majke bez obzira na svoj radnopravni status snose većinu tereta organiziranja i pripreme obitelji za putovanje ili provođenje vremena u zajedničkim kućanskim aktivnostima. To podrazumijeva pripremu odjeće i obuće za putovanje, priprema obroka, prenošenje informacija između članova obitelji o nadolazećem organiziranom događanju i sl. Dakle, da bi se obitelj lijepo provela bilo kod kuće ili na izletu, potrebno je uložiti značajnu količinu energije u svrhu pripreme i organiziranja zajedničkih aktivnosti što nerijetko pada na majke. Shaw također navodi kako se majke često osjećaju iscrpljeno i preumorno da bi organizirale kvalitetno provođenje zajedničkog vremena nakon cjelodnevnog smjene na poslu. Štoviše, sama pomisao na organizaciju navedenog majkama uzrokuje dodatno opterećenje. Način na koji muškarci i žene provode svoje slobodno vrijeme daje dodatni pogled na njihovo opće blagostanje i mentalno zdravlje, izvan onoga što pokazuju ekonomski pokazatelji kao što su razlike u plaćama između spolova. (Shaw, 2008:697-698)

S obzirom na sve navedeno, vidimo kako se organizacija slobodnih aktivnosti i mentalni rad povezan sa pripremom, organizacijom i provedbom tih aktivnosti smatra poslom majke te kako to može biti iscrpljujuće i stresno za majku. Podsjetimo se, Berc i Kokorić 2012. godine te Babić 2022.godine u svojim istraživanjima otkrivaju kako majke provode više vremena, više sudjeluju u zajedničkim aktivnostima s djecom te snose pretežit teret organizacije istih. Majke prosječno imaju manje slobodnog vremena te je ono prekinuto brigom o djeci te kvaliteta sna majki isprekidana i lošija u usporedbi sa očevima o čemu govore Musick i suradnici 2016. godine, Kamp-Dush i suradnici 2019. godine te Craig i Mullan 2013. Osim organizacije slobodnog vremena obitelji majke

često moraju i paralelno obavljati svakodnevne neplaćene kućanske poslove, skrbiti o djeci te starijim i nemoćnim ukućanima o čemu će se više govoriti u nastavku rada.

2.4. „Neplaćeni (ženski) rad“ – određivanje pojma

Pod pojmom neplaćeni rad ubrajaju se sve proizvodne aktivnosti izvan tržišta rada koje osoba obavlja kroz prizmu brige za svoje kućanstvo što podrazumijeva kućanske poslove, brigu za djecu, starije i nemoćne članove obitelji, volontiranje u zajednici, usluge prijevoza i slično. Ove aktivnosti nazivaju se proizvodnima zbog toga što uz ograničene resurse zadovoljavaju ljudske potrebe te spadaju u sferu naplaćenog rada jer ih osoba obavlja samostalno iako teoretski takve usluge može kupiti na tržištu (Swiebel, 1999., prema Sikirić, 2017:21).

Glavić 2020. godine neplaćeni rad definira kao sve proizvodne aktivnosti koje osoba obavlja izvan tržišta rada te za njih ne prima nikakvu naknadu što osim brige o djeci podrazumijeva i briga o starijim ukućanima te poslove u kućanstvu za koje je potrebno izdvojiti vrijeme i emocionalni angažman. Također se definira kao repetitivan, rutiniziran i konvencionalan rad koji se ne valorizira te se obavlja svakodnevno ili više puta tjedno (Glavić, 2020:23-24).

Politička stranka Radnička fronta na svojoj internetskoj stranici navodi kako je rodni jaz u skrbnom radu 56%. Rodni jaz u skrbnom radu je širok pojam koji govori o razlici u obavljanju skrbnog neplaćenog rada kojeg još uvijek uglavnom obavljaju žene, potplaćenosti rada u javnom sektoru kao i o formalnoj ili neformalnoj volonterskoj skrbi u zajednici koju pretežito pružaju žene (Radnička fronta, 2019).

Charmes 2019. godine proučavajući trendove o količini vremena provedenog u obavljanju plaćenog ili neplaćenog rada u posljednjih dvadeset godina navodi kako zbog povećanog opsega neplaćenog rada i skrbničkog rada koji pada uglavnom na žene, žene imaju otežan pristup tržištu rada te pate od nedostatka slobodnog vremena. Diljem svijeta, žene obavljaju tri četvrtine neplaćenog rada, što je više od 75% ukupno uložениh sati. U prosjeku, žene posvećuju 3,2 puta više vremena neplaćenom radu nego muškarcima.

Ističe kako nema zemlje u kojoj žene i muškarci ravnopravno dijele neplaćeni rad (Charmes, 2019:3).

Petričušić 2021. godine navodi kako je raspodjela kućanskih poslova između partnera u skladu sa stereotipno definiranim rodnim ulogama između muškaraca i žena zbog čega se takvi poslovi mogu okarakterizirati kao „muški“ ili „ženski“ (Čulig, Kufrin, Landripet, 2007, prema Klasnić,2017., prema Petričušić,2021.:12). Stoga Petričušić u svom članku iz 2021. godine navodi kako su tradicionalno ženski poslovi oni rutinski, repetitivni koji se obavljaju svakodnevno ili jednom tjedno poput glačanja, kuhanja, čišćenja, pranja suđa i ostali poslovi dok su tradicionalno muški poslovi oni koji se obavljaju povremeno ili sezonski kao na primjer manji popravci u kućanskom domu, popravci automobila te održavanje stana. „Ženski“ poslovi se po svojoj prirodi ne mogu odgađati i manje su fleksibilni dok su „muški“ poslovi povremeni te ne iziskuju svakodnevni angažman (Čulig, Kufrin, Landripet, 2007, prema Klasnić, 2017, prema Petričušić, 2021:12).

Valja istaknuti kako je neplaćeni rad od izuzetne važnosti za ekonomiju i društvo. Štoviše, procjenjuje se kako neplaćeni rad ostvaruje između 25% i 40% bogatstva kreiranog u industrijskim zemljama (Giddens, 2007, prema Galić, 2011:40-41). Neplaćeni rad osigurava brojne usluge i to besplatno, od kojih profitira cijelo društvo, a posebice zaposleno stanovništvo. Feminističke teorije socijalne reprodukcije navode kako neplaćeni kućni rad, čiji teret uglavnom snose žene, transformira nadnice u sredstva za život što zaposlenim radnicima olakšava i omogućava obavljanje proizvodnog rada u kapitalističkom društvu (Laslett i Brenner 1989, prema Babović, 2020:136). Galić 2011. godine u svom radu navodi kako iako muškarci u usporedbi sa prošlim stoljećem, više participiraju u obavljanju neplaćenih poslova i dalje veći dio tih poslova je prepušten ženama. Također ističe kako je riječ o procesu „usporene adaptacije“, odnosno adaptacija muškaraca na obavljanje neplaćenog rada odvija se sporije od ulaska žena u svijet plaćenog rada i to na štetu žena (Wharton, 2005, prema Topolčić, 2001, prema Galić i Nikodem, 2007, prema Galić, 2011:8).

Neplaćeni rad Petković 2021.godine naziva orodnjeni rad jer služi kao dvostruka prepreka (samo)zaposlenim ženama. U jednu stranu neplaćeni rad omogućuje reproduciranje nejednakih odnosa između muškaraca i žena te održava patrijarhalne obrasce nejednakog postupanja za buduće generacije dok s druge strane neplaćeni rad ženu ograničava u profesionalnoj sferi zbog čega žene doživljavaju konflikt tih dvaju uloga (Petković, 2021:41).

2.5. Tko obavlja više neplaćenih poslova- muškarci ili žene?

Klasnić, u svom istraživanju iz 2017 godine kategorizira neplaćene kućanske poslove na one rutinske koji se obavljaju na tjednoj ili dnevnoj bazi (čišćenje, glačanje, pranje suđa), povremene kućanske poslove, odnosno one koji se obavljaju sezonski ili tjedno poput plaćanja računa ili održavanja okućnice, brigu za djecu kao na primjer mijenjanje pelena, vođenje djeteta u vrtić, vođenje djeteta na izvannastavne aktivnosti, hranjenje djeteta te briga za starije i nemoćne ili teško bolesne članove obitelji ovisne o svakodnevnoj skrbi i njezi. Riječ je o anketnom istraživanju na nacionalno reprezentativnom uzorku žena u radnom odnosu koje žive sa svojim partnerima s ciljem ispitivanja načina na koji su kućanski poslovi raspoređeni između partnera, istraživanja razloga takvih podjela, uvida kako raspodjela kućanskih obveza utječe na karijerni razvoj žena te s ciljem ispitivanja negativnih posljedica neravnopravne raspodjele kućanskih poslova na zaposlene žene. Rezultati istraživanja podijeljeni su na već navedene kategorije te kategoriju rutinskih kućanskih poslova gotovo uvijek obavljaju žene jer 77% žena navodi kako pretežito ili uvijek glačaju one, 10% navodi kako češće glačaju od svojih partnera dok samo 7% navodi kako te takav kućanski posao ravnopravno raspoređen. Zatim, istraživanje pokazuje kako poslovi poput čišćenja, održavanja čistoće sanitarnog čvora, pranje rublja i ostalo i dalje ostaju „ženski“ poslovi jer u 80% ispitanika navodi da te poslove obavljaju žene. Najravnopravnije raspoređen neplaćeni posao je briga o kućnim ljubimcima dok sve ostale poslove uglavnom ili uvijek obavljaju žene. Dakle, 83% rutinskih poslova obavljaju uglavnom ili isključivo žene, 16,6% poslova obavljaju ravnopravno dok samo 0,4% obavlja isključivo partner . Nadalje, žene provode petnaest sati tjedno obavljajući rutinske neplaćene poslove dok

njihovi partneri provode četiri i pol sata čineći isto. Osim veće količine vremena koje žene provode obavljajući rutinske neplaćene poslove, žene pretežito brinu da posao bude obavljen jer 36% žena navodi kako o tome brinu isključivo one dok 41% žena navodi da o tome brinu pretežito one, a manjim djelom njihov partner. U kategoriji povremenih poslova 11,4% povremenih poslova obavlja žena, 39,2% radi partner te 49,4% poslova je ravnopravno raspoređeno među partnerima. Kako su povremeni poslovi oni koji se obavljaju sezonski ili na tjednoj bazi ženama u istraživanju je dat interval od mjesec dana za procjenu tko obavlja koliko povremenih poslova. Temeljem navedenog, istraživanje pokazuje kako žene provode šest sati mjesečno čineći takve poslove dok njihovi partneri provode deset sati. Istraživanje pokazuje kako muškarci provode između jednog i četiri ili pet sati tjedno čineći povremene poslove dok žene provode između četrdeset i pet minuta do tri ili četiri sata čineći isto. Muškarci obavljaju povremene poslove nešto manje vremena od rutinskih dok je kod žena razlika između rutinskih i povremenih poslova značajno veća, odnosno provode više vremena obavljajući rutinske poslove. Nadalje, u najvećem broju veza partneri ravnopravno brinu da povremeni poslovi budu obavljeni odnosno njih 48,5%, u 32% žena o tome isključivo brinu žene dok u 19% veza o tome brinu isključivo muškarci. Žene su također angažiranije od muškaraca u kategoriji briga za djecu. Kupovinu odjeće i obuće, mijenjanje pelena, hranjenje djeteta te korištenje bolovanja ili slobodnih dana kad je dijete bolesno pretežito obavljaju žene. Nadalje, 58,4% poslova vezanih uz brigu o djetetu obavljaju isključivo žene, u 41,4% poslova ravnopravno dijele obveze te 0,2% poslova brige o djetetu obavljaju isključivo muškarci. Prema istraživanju žene provode dvadeset i četiri sata tjedno obavljajući takve poslove dok njihovi partneri prosječno deset. Štoviše, 22% žena samostalno brine i organizira obavljanje poslova brige o djeci, 33% žena snosi pretežit teret organizacije te u 44% veza partneri zajednički organiziraju obavljanje takvih poslova. Dakle, žene snose pretežit teret mentalnog posla organizacije poslova brige o djetetu što također iziskuje energiju i vrijeme. U posljednjoj kategoriji briga za starije i nemoćne ili teško bolesne članove obitelji 43,8% žena obavlja većinu poslova brige i skrbi, 51,2% partnera ravnopravno dijeli obavljanje tih poslova dok 5% poslova brige i skrbi obavljaju isključivo muškarci. Vezano uz mentalni rad potreban za

organizaciju obavljanja poslova skrbi o starijim i teško bolesnim članovima obitelji, 21% žena iskazuje da o tome brinu isključivo one, 21,5% većinom brinu one dok njihov partner samo ponekad te u 35,5% veza partneri podjednako snose teret mentalnoga rada (Klasnić, 2017:7-37).

Pregledom istraživanja Klasnić iz 2017.godine dobivamo uvid u sadržaj neplaćenih poslova, odnosno dobivamo uvid u sav posao koji podrazumijeva neplaćeni angažman kao i uvid u rodne razlike u obavljanju navedenog. Otkrivamo kako žene obavljaju više neplaćenih rutinskih poslova, poslova skrbi o djeci i starijim ukućanima te provode više vremena organizirajući izvršavanje navedenih neplaćenih poslova od muškaraca. Nadaljem izvješće Charmes iz 2019. godine otkriva kako je takva praksa globalno rasprostranjena.

Charmes u svom izvješću iz 2019 dolazi do spoznaja o tome da žene diljem svijeta provode više vremena obavljajući neplaćene poslove od muškaraca. Izvješće se bazira na kompilaciji sto trideset i tri istraživanja o korištenju vremena u sedamdeset i šest zemalja svijeta. Pod neplaćeni rad Charmes, 2019 ubraja kućanske poslove, poslove skrbi te poslove u zajednici ili volontiranje. Rezultati pokazuju, kao što je već rečeno, kako bez iznimke žene obavljaju veći dio neplaćenih poslova od muškaraca. Globalno gledano neplaćeni poslovi žena iskazani u vremenu kreću se od maksimalno osam sati i deset minuta ili 34% dnevnog (dvadeset četverosatnog) vremena u Kabo Verde u Africi do minimalno dva sata i četrdeset i osam minuta ili 11.7% vremena u danu na Tajvanu i u Kini. Prosječno vrijeme koje žene diljem svijeta, prema navedenom izvješću, provode obavljajući neplaćene poslove je četiri sata i trideset i sedam minuta, odnosno 19,7% vremena u danu. S druge strane najveće izmjereno vrijeme muškaraca u obavljanju neplaćenog rada je opet u državi Karbo Vede te iznosi četiri sata i šest minuta to jest 17,1% vremena u danu dok je minimalno vrijeme osamnaest minuta ili 1.2% vremena u danu u Kambodži. Prosječno vrijeme koje muškarci diljem svijeta utroše obavljajući neplaćene poslove je jedan sat i pedeset i jedna minuta, odnosno 7,7% vremena u danu (Charmes, 2019:17).

Hess i suradnici 2020. godine proučavaju odnos o obavljanju neplaćenog kućanskog rada i poslova skrbi između muškaraca i žena prema dobnim skupinama u Americi analizom podataka iz američke ankete o korištenju slobodnog vremena iz 2018. Spoznaje objavljuju u formi izvješća Instituta za istraživanje ženske politike. Hess i suradnici 2020. godine tvrde kako žene tijekom svog života provedu više vremena od muškaraca u obavljanju neplaćenog rada i poslova skrbi. Takva neravnomjerna raspodjela poslova osim što ograničava žene u razvitku i napredovanju u karijeri, također negativno utječe na mentalno zdravlje i dobrobit žena (Hess i sur.,2020:1). Autori otkrivaju kako žene od petnaeste godine na dalje, provode 5.7 sati dnevno obavljajući neplaćene kućanske poslove i poslove skrbi u usporedbi sa 3.6 sati dnevno što provode muškarci obavljajući isto. Žene bez obzira na dob provode više vremena u obavljanju navedenih poslova od muškaraca, no ako se uspoređuju muškarci i žene različitih dobnih skupina, najveća razlika je među mlađim ženama i muškarcima. Muškarci u dobi od petnaest do dvadeset i četiri godine obavljaju 1.7 sati dnevno kućanske poslove dok skrbničke poslove obavljaju dva sata manje od vremena koje žene utroše obavljajući isto. Takva društvena praksa rezultira rodnom jazom od 54%, što znači da žene troše 54% više vremena obavljajući neplaćene skrbničke i kućanske poslove od muškaraca. Među skupinom od dvadeset i pet do trideset i četiri godine dolazi do obostranog povećanja vremena kojeg utroše obavljajući neplaćene kućanske i skrbničke poslove, uglavnom iz razloga podizanja male djece te brige o starijim i nemoćnim ukućanima. Iako dolazi do obostranog povećanja vremena za obavljanje navedenih poslova, žene i dalje snose veći teret obavljanja takvih poslova. Muškarci u spomenutoj dobi provode 3.9 sati dnevno dok žene provode osam sati dnevno zbog čega je rodni jaz ove skupine 51%. Posljednja skupina, odnosno žene i muškarci u dobi između trideset i pet i četrdeset i četiri godine utroše najviše vremena obavljajući neplaćene kućanske i skrbničke poslove. Muškarci navedene skupine provode 5,2 sata dnevno dok žene provode 8,8 sati dnevno obavljajući neplaćene poslove (Hess i sur., 2020:2).

Čavalić, na teritoriju Bosne i Hercegovine 2021. godine provodi istraživanje kombinacijom kvalitativnih metoda kroz prizmu fokus grupa te kvantitativnih metoda

koristeći se anketnim upitnikom te otkriva kako se neravnomjerna situacija u obavljanju neplaćenog rada dodatno pogoršava zbog pandemije COVID-19. Ispitali su se mnogi izazovi za vrijeme pandemije COVID-19 virusa s kojima se susreću žene te ćemo se za potrebe ovog diplomskog rada osvrnuti na slijedeće: neplaćeni rad, položaj žena na tržištu rada te briga o djeci te starijim, teško bolesnim članovima obitelji ili članovima obitelji s invaliditetom. Rezultati istraživanja u kategoriji neplaćenog rada pokazuju da su tri dominantne aktivnosti koje žene uvijek obavljaju: održavanje čistoće sanitarnog čvora što čini 75,8% ispitanica, 73% ispitanica je zaduženo za pranje veša te peglanje obavlja 74,8% ispitanica. Nadalje, situacija se pogoršava za vrijeme pandemije COVID-19 virusom. Jedna ispitanica navodi kako je zbog pandemije obrazovanje djece bilo prebačeno na roditelje. Nadalje, prema spomenutom istraživanju 55% ispitanica tvrdi da je nemoguće paralelno brinuti za djecu i obavljati posao. 76,7% ispitanica smatra da kapitalističko društvo adekvatno ne valorizira neplaćeni rad. Rezultati ankete u kategoriji položaj žena na tržištu rada pokazuju kako se trećina žena, odnosno njih 32,6%, zbog pandemije suočila sa povećanom razinom stresa zbog paralelnog usklađivanja posla sa brigom o djeci. Petina žena je moralo naći dodatni izvor prihoda u vidu dodatnog posla ili prekovremenog rada zbog povećanih životnih troškova. Govoreći o kategoriji brige za djecu, starije, teško bolesne ili članove obitelji s invaliditetom situacija je izrazito neravnomjerna. U 80,8% veza žena obavlja sve ili značajnu većinu poslova. Žene, njih 38%, su uglavnom te koje koriste bolovanje, slobodne dane i godišnji odmor radi brige o bolesnom djetetu. Preko polovice žena, odnosno 54,1% navodi kako je briga o ostalim članovima obitelji uglavnom ili pretežito njihov posao (Čavalić, 2021:8-10). U izvještaju Ujedinjenih naroda iz 2020. godine Ujedinjeni narodi navode kako se za vrijeme pandemije COVID-19 povećao opseg neplaćenog rada zbog obrazovanja na daljinu, potreba starijih članova obitelji te prezasićenosti zdravstvenog sustava što direktno pogađa žene (Power, 2020:68).

Prema svim navedenim istraživanjima žene provode više vremena obavljajući neplaćene poslove od muškaraca te snose veći teret mentalnoga rada oko organizacije navedenih poslova zbog čega možemo zaključiti da je riječ o neravnomjernoj raspodjeli kućanskih

poslova na štetu žena. U daljnjoj razradi osvrnut ćemo se na to kako se takva neravnopravna raspodjela kućanskih poslova odražava na balansiranje poslovnog života žena s privatnim.

3. Ravnoteža profesionalnog i privatnog života žena

3.1. Određivanje pojma – „Ravnoteža profesionalnog i privatnog života žena“

Kalliath i Brough u svom članku iz 2008. godine ističu kako je sam pojam ravnoteže poslovnog i privatnog života (eng. *work-life balance*) teško definirati te kako relevantna literatura ne sadrži jednu jasnu definiciju niti mjerilo samog pojma. Stoga, Kalliath i Brough definiraju pojam pristupaju iz različitih uglova. Pojam prvenstveno definiraju s obzirom na različite uloge koje pojedinac balansira u svom životu. Navedeno razmatranje polazi od prepoznavanja utjecaja privatnih zahtjeva i obveza na poslovni život i zdravlje pojedinca. Takvi višestruki zahtjevi su dvosmjerni jer se poslovni zahtjevi mogu sukobljavati sa privatnim i obrnuto, privatni zahtjevi mogu opterećivati pojedinca u poslovnoj sferi, odnosno ravnoteža poslovnog i privatnog života se očituje u različitim ulogama koje pojedinac preuzima (Greenhaus, Collins i Shaw 2003, prema Kalliath i Brough., 2008:324). Ravnoteža poslovnog i privatnog života također se definira s obzirom na angažiranost i zadovoljstvo svojom radnom i obiteljskom ulogom (Greenhaus i Beutell, 1985, prema Kalliath i Brough, 2008:325). Nadalje, kod definiranja navedenog pojma fokus se stavlja uz zadovoljstvo i na dobro funkcioniranje u privatnom životu i na poslu sa minimalnim konfliktima između tih dvaju uloga (Clark 2000, prema Kalliath i Brough, 2008:325). Sirgy i Lee u svom članku iz 2018. godine pojam ravnoteže poslovnog i privatnog života definiraju s obzirom na dvije dimenzije, a to su potreban angažman u privatnoj i poslovnoj ulozi te sukob između tih dvaju uloga (Sirgy i Lee, 2018:232).

Meenakshi i suradnici u svom radu iz 2013. godine ravnotežu poslovnog i privatnog života definiraju kao količinu vremena provedenu obavljajući posao u usporedbi s

količinom vremena provedenog s obitelji ili interesima u kojima osoba uživa (Meenakshi i sur., 2013:32).

Crompton i Lyonette u svom članku iz 2006. godine ističu kako pitanje ravnoteže poslovnog i privatnog života žena postaje sve važnija i zastupljenija tema na nacionalnoj i internacionalnoj razini. Tu činjenicu objašnjavaju sve većom zastupljenošću žena na tržištu rada i sve većim zahtjevima koji se pred žene stavljaju. Navode kako se do 1960-ih godina pitanje ravnoteže poslovnog i privatnog života ne smatra problematičnim zbog veće zastupljenosti muškaraca na tržištu rada s jedne strane te s druge strane zbog ograničavanja žena na privatnu sferu neplaćenog kućanskog i skrbničkog rada. Drugim valom feminizma 1960-tih godina teži se postići ravnopravnost žena u sferi zapošljavanja uklanjanjem većine formalnih prepreka s kojima se žene na tržištu rada suočavaju zbog čega od 1960-ih na dalje pitanje ravnoteže poslovnih i privatnih obveza žena postaje sve zastupljenija tema u javnom diskursu (Crompton i Lyonette, 2006:3-4).

Maiya i Bagali 2014.godine navode kako je biti zaposlena majka „institucija“ sama po sebi jer zaposlena majka paralelno cilja biti uspješna, samostalna i ostvarena u svojoj profesiji te uspješna, prisutna i brižna u svojoj majčinskoj ulozi. Obe uloge su zahtjevne same po sebi, a izvršavanje jedne bez zanemarivanja druge uloge predstavlja veliki izazov. Ističu kako je mnogim majkama teško usklađivati obje uloge uz i dalje prisutan pritisak okoline, obitelji, partnera i prijatelja. Zato je ravnoteža poslovnog i privatnog života ženama od izuzetne važnosti jer im omogućava da usklade svoje karijerne ambicije s obiteljskim životom, slobodnim vremenom i osobnim užicima i razvojem (Maiya i Bagali, 2014:165-166).

3.2. (Ne)ravnoteža profesionalnog i privatnog života žena

Horvat 2019. godine provodi anketno istraživanje s ciljem objašnjavanja prediktora konflikta profesionalne i obiteljske uloge kroz prizmu doprinosa kojeg imaju radne i osobne karakteristike kao i psihološka klima zaposlenica na konflikt radne i profesionalne uloge. U svojim hipotezama autorica smatra kako će niža neto plaća, veći broj sati proveden obavljajući posao, slabija dostupnost fleksibilnih oblika rada, rad u

privatnom sektoru, niska prosječna zarada kućanstva, visok stupanj obrazovanja, duljina staža te niža dob pridonijeti većem konfliktu profesionalne i obiteljske uloge. Ispitane su tri skupine žena, odnosno samačka kućanstva, žene koje žive s partnerom i žene koje žive s partnerom i minimalno jednom djetetom jer autorica navodi da se kod te tri skupine može najtočnije ispitati korelacija roditeljstva i bračnog statusa sa samim konfliktom. Nadalje, hipoteze su provjerene hijerarhijskom regresijskom analizom u kojoj je konflikt profesionalnog i obiteljskog života zadan kao kriterij. Rezultati pokazuju kako viši stupanj obrazovanja, duži staž proveden na radu, slabija dostupnost fleksibilnih oblika rada, veći broj sati proveden na radu, rad u privatnom sektoru prognoziraju veću razinu konflikta tih dvaju uloga među ispitanicama (Horvat, 2020:10-20). Autorica navedeno objašnjava činjenicom da što više sati žena provede na radu to manje sati slobodnog vremena uživa što rezultira konfliktom tih dvaju uloga. Također, ostaje joj manje vremena za pripremu zdravih namirnica, tjelovježbu, brigu o sebi i ostalo (Van der Hulst 2003, prema Kurtović i Maslić Seršić, 2018, prema Horvat, 2020:20).

Akkas i suradnici 2015. godine provode anketno istraživanje na uzorku žena iz Bangladeša. Autorima je cilj bio ispitati faktore koju uzrokuju neravnotežu profesionalnog i privatnog života žena te posljedice koje žene trpe zbog te neravnoteže. Rezultati o posljedicama neravnoteže profesionalnog i privatnog života bit će prezentirani u poglavlju 4.4. Rezultati pokazuju da su ključni uzroci neravnoteže profesionalnog i privatnog života među ženama prekovremeno radno vrijeme, nefleksibilan raspored obavljanja posla, noćni rad, visoki zahtjevi posla, visoki obiteljski zahtjevi, intenzitet posvećenosti obitelji, veći broj djece u obitelji, manjak podrške članova obitelji, tradicionalna podjela rodni uloga te manjak slobodnog vremena za sebe (Akkas i sur., 2015:2063-2067). Kim i Cho 2020. godine anketnim istraživanjem dokazuju da je konflikt profesionalne i obiteljske uloge veći što su ispitanici/e bili/e stariji/e, manje obrazovani/e te nižeg socioekonomskog statusa. Također konflikt je veći među muškarcima i ženama koji/e obavljaju fizički zahtjevnije poslove te među muškarcima i ženama sa visokim skrbničkim zahtjevima brige o djeci što iskazuje

19,3% muškaraca i 25% žena te starijim i nemoćnim ukućanima što navodi 19,3% muškaraca i 34,9% žena (Kim i Cho, 2020:707).

Wattis i suradnici 2013. godine provode istraživanje u Ujedinjenom Kraljevstvu kvalitativnom metodom dubinskog intervjua sa šezdeset i sedam zaposlenih majki. Istraživanje se fokusira na razumijevanje iskustva zaposlenih i samozaposlenih majki u usklađivanju profesionalnih i privatnih obveza. Rezultati pokazuju da zaposlene majke, uključujući samozaposlene i one zaposlene kod poslodavaca, često balansiraju između poslovnih obaveza i brige o djeci. Većina ispitanica istaknula je izazove u organizaciji vremena, uz konstantan pritisak da budu dostupne za rad i obitelj. Ovo dvostruko opterećenje uzrokuje značajan stres i iscrpljenost. Nastavno, doznaju kako zaposlene i samozaposlene majke, kombiniraju različite oblike rada, uključujući plaćeni rad i kućanske obaveze. Zbog fleksibilne prirode samozaposlenja, neke majke uspijevaju prilagoditi svoje radne rasporede kako bi se nosile s obiteljskim obavezama. Ipak, zaposlene kod poslodavaca često se suočavaju s manje fleksibilnim radnim uvjetima, što otežava balansiranje plaćenog i neplaćenog rada. U rezultatima doznaju kako majke dijele slična iskustva, odnosno iskustvo nepodržavajućeg partnera, nefleksibilno radno vrijeme te nedostatak neformalne podrške što rezultira otežanom balansiranjem između profesionalne i privatne majčinske uloge. Mnoge majke doživljavaju krivnju i stres zbog nemogućnosti da posvete dovoljno vremena obitelji zbog poslovnih zahtjeva. Istovremeno, osjećaju pritisak da ne zanemare profesionalne odgovornosti kako bi osigurale financijsku sigurnost. Dakle zaposlene i samozaposlene majke zbog vremenskih pritisaka, nepodržavajućeg partnera, nefleksibilnog radnog vremena te nedostatka podrške obitelji u poslovima skrbi doživljavaju česte konflikte profesionalne i privatne uloge (Wattis i sur., 2013:5-13).

Petković 2021. godine svojim kvalitativnim istraživanjem teži dobiti uvid u dvohraniteljske obitelji i način organizacije plaćenog i neplaćenog rada, (ne)postojanje sukoba profesionalnog i privatnog života samozaposlenih majki, utvrditi iskustvo dvostrukog opterećenja samozaposlenih majki kao i identificirati elemente moguće podjele rada koji služe kao faktor suprotstavljanja tradicionalnim i modernim rodnim

ulogama. Nastavno, autorica promatra implikacije koje slobodno vrijeme, skrbnička uloga te neplaćeni rad imaju na ravnotežu profesionalne i privatne sfere života žena što ćemo promatrati za potrebe ovog poglavlja. Rezultati vezani uz organizaciju profesionalnog života i slobodnog vremena pokazuju kako samozaposlene majke, činjenicom da su „same svoji šefovi“, imaju mogućnost organizirati poslovno vrijeme prema svojim potrebama, odnosno uživaju mogućnost fleksibilizacije rada. Usprkos toj činjenici ispitanice navode kako im je i dalje kompleksno usklađivati te dvije uloge paralelno jer se ispitanicama često događa da donose posao kući u kojoj ih čeka još pregršt neplaćenih obaveza, stoga ispitanice navode kako imaju poteškoća sa usklađivanjem profesionalnog i privatnog života iako imaju slobodu u organiziranju svog poslovnog vremena. Jedna ispitanica navodi kako se nekad osjeća izgubljeno kad dođe s posla, nekad zapostavi obitelj pa pokušava navedeno izbalansirati (Petković, 2021:30). Nadalje, otkriva da kod samozaposlenih majki postoji pomak ka većoj količini slobodnog vremena koje im ostane nakon podmirivanja svih profesionalnih i privatnih obaveza te to vrijeme provode uživajući u šetnjama, posjećivanju teretane i ostalom. Međutim, i dalje njihovi partneri uživaju više slobodnog vremena od njih iako majke ističu da nema razlike u količini slobodnog vremena između njih i partnera. Činjenica da partneri ipak uživaju više slobodnog vremena uočljiva je iz aktivnosti u kojima oni provode slobodno vrijeme kao što su odlazak kod prijatelja, posjećivanje utakmica, izlasci vani i ostalo. Ono što samozaposlene majke ističu kao ključ usklađivanja tih dvaju uloga je dobra organizacija no usprkos tome imaju problem sa stresom, umorom i zasićenošću kao i manjkom slobodnog vremena u usporedbi sa svojim partnerima. Na pitanje o uspješnosti usklađivanja skrbničke uloge sa poslom samozaposlene majke navode kako im je posao izrazito bitan dio osobnog identiteta, ali kako su im majčinstvo i obitelj i dalje na prvom mjestu, dakle iskazuju kako usklađuju privatni život na štetu profesionalnog. Majke navode da se podjednako skrbe o svojoj djeci kao i njihovi partneri no njihovi odgovori sugeriraju drukčije. Iako navode da se podjednako skrbe o djeci iz istraživanja je vidljivo kako su one pretežito zadužene za zadatke koje podrazumijevaju manje „zabave“ kao na primjer pisanje domaćeg rada sa djecom, mijenjanje pelena, hranjenje i ostalo. Njihovi partneri, s druge strane, su zaduženi

upravo za taj zabavni dio šetanja po parku, igra, gledanje TV-a. S obzirom na navedeno samozaposlene majke u svojim odgovorima navode da je za učinkovito usklađivanje poslova skrbi o djeci sa poslom, nužna velika količina odricanja, kompromisa te stavljanja vlastitih želja i planova sa strane. Govoreći o neplaćenom radu majke navode kako njihovi partneri participiraju u obavljanju jednostavnijih kućanskih poslova i dalje su one zaslužne za veći dio neplaćenih poslova. Kao poduzetnicama im je bitno da im obrt dobro radi i napreduje no i dalje svoje radno vrijeme kao i poslovne obaveze organiziraju s obzirom na obiteljske obaveze i majčinstvo. Istraživanje ukazuje da su samozaposlene majke te koje preuzimaju većinu neplaćenih poslova na sebe jer svaka ispitanica istraživanja navodi kako kućanske poslove kao i organizaciju istih obavlja ona. Istraživanje otkriva isto kao i već spomenuto istraživanje autorice Klasnić iz 2017. godine (vidi poglavlje 2.5.), a to je da žene obavljaju neodgodive kućanske poslove poput pranja suđa, kuhanja, usisavanja, hranjenja djeteta, pisanja domaćih zadaća i ostale poslove dok muškarci obavljaju odgodive poslove. Nadalje, takav model u kojem žene paralelno obavljaju rutinski i neodgodiv dio kućanskih poslova sa vođenjem svog obrta rezultira čestim odustajanjem žena od svojih snova što za posljedicu ima nedostatan vremena za posvećivanje poslovnim obavezama, ograničeno napredovanje u karijeri te probleme sa mentalnim zdravljem zbog prezasićenosti žena obavezama i stresom (Klasnić, 2017 prema Petković, 2021:41). Dakle, neplaćeni rad spada uglavnom pod odgovornost, obvezu i posao žena, posebice rutinski kućanski poslovi i poslovi skrbi o djeci te otežava ženama usklađivanje profesionalnih i privatnih obaveza. Rezultati istraživanja upućuju da se samozaposlene žene nalaze u posebnom izazovu zbog usklađivanja obiteljskog života i poslovnih obaveza. Svakodnevno dvostruko opterećenje majke i zaposlenice koja uz navedeno obavlja pretežit dio neplaćenog rada čini balansiranje između posla i obitelji znatno težim (Petković, 2021:25-47).

Maiya i Bagali 2014.godine u Indiji provode empirijsko istraživanje. Cilj istraživanja bio je analizirati ravnotežu između poslovnog i privatnog života među zaposlenim majkama u javnom i privatnom sektoru. Istraživanje se posebno usredotočilo na čimbenike koji utječu na ovu ravnotežu u različitim dobnim skupinama. Rezultati pokazuju kako

majkama u dobi od dvadeset i pet do trideset godina , neovisno o zaposlenosti u privatnom ili javnom sektoru, nedostaje više kvalitetnog vremena koje mogu provesti sa svojom djecom što ukazuje na neravnotežu poslovnog i privatnog života u ovoj skupini (M=3.64 za privatni sektor, M=3.67 za javni sektor). Ispitanice zaposlene u oba sektora iskazuju neutralne reakcije u vidu fleksibilizacije rada radi ispunjenja obiteljskih obaveza od strane svojih nadređenih. Majke u dobnoj skupini od trideset i jednu godinu do trideset i pet razlikuju se u stavovima o nedovoljnom provođenju slobodnog vremena sa svojom djecom s obzirom na javni i privatni sektor. Majke zaposlene u privatnom sektoru neutralne su u svojim stavovima dok majke zaposlene u javnom sektoru iskazuju da im nedostaje kvalitetno vrijeme provedeno s djecom. Odgovori zaposlenica obaju sektora su neutralni po pitanju fleksibilnosti koju nadređeni nude u ispunjavanju roditeljskih obaveza. Oba sektora slažu se da često rade duge i kasne sate (M=1.64 za privatni sektor, M=1.67 za javni sektor). Nadalje, majke zaposlene u oba sektora navode iste odgovore po pitanju provođenja slobodnog vremena kroz prizmu brige o sebi, spavanja, vježbanja, odnosno majke su neutralne ili neodlučne u svojim odgovorima. Slijedeća ispitana dobna skupina su majke između trideset i šest i četrdeset godina. Majke zaposlene u privatnom sektoru donekle smatraju da majčinstvo smanjuje njihovu vrijednost zaposlenica u organizaciji (M=1.67) s čime se ne slažu majke zaposlene u javnom sektoru. Majke oba sektora vjeruju da djeca povremeno pokazuju znakove stresa zbog nedostatka pažnje (M=1.62 za privatni sektor, M=1.6 za javni sektor). Dok se u privatnom sektoru ne slažu da neravnoteža između posla i privatnog života često uzrokuje zdravstvene probleme kod djece, u javnom sektoru to donekle priznaju (M=1.31 za privatni sektor, M=1.6 za javni sektor). Posljednja dobna skupina su majke iznad četrdeset godina. Majke privatnog sektora se u potpunosti slažu da ih obitelj potpuno podržava u njihovom radu (M=4.83), dok zaposlenice javnog sektora smatraju da ih obitelj podržava u velikoj mjeri, ali ne u potpunosti (M=4.07). Zaposlenice privatnog sektora izražavaju neutralnost u vezi s tim da li majčinstvo ometa njihov karijerni napredak (M=2.67), dok zaposlenice javnog sektora smatraju da majčinstvo donekle ometa njihov karijerni napredak (M=1.86). Zaposlenice oba sektora slažu se da djeca povremeno pokazuju znakove stresa zbog nedostatka pažnje. Zaposlenice

privatnog sektora donekle suočavaju s diskriminacijom zbog majčinstva ($M=1.67$), dok u javnom sektoru takvi problemi nisu prisutni ($M=1.32$). Nadalje, sve dobne skupine u oba sektora slažu se sa tvrdnjom kako je dobro upravljanje vremenom presudno za ravnotežu poslovnog i privatnog života. Majke zaposlene u oba sektora ne slažu se sa tvrdnjom da odgađaju rađanje i podizanje djece radi usklađivanja poslovnih i privatnih obveza, ali zato navode da se suočavaju s diskriminacijom zbog majčinske uloge koja ih ograničava u profesionalnoj sferi te otežava ravnotežu profesionalnog života, upravljanja i napredovanja u karijeri sa privatnim životom i majčinstvom (Maiya i Bagali, 2014:169-174). Dakle rezultati pokazuju kako postoji neravnoteža između profesionalnog i privatnog života zaposlenih majki s različitim utjecajem ovisno o zaposlenost u pojedinom sektoru i dobi zaposlenih majki.

Navedena predstavljena istraživanja sugeriraju da zaposlenje majki, bilo samozaposlenih ili zaposlenih kod poslodavaca, donosi značajne izazove u usklađivanju profesionalnih i privatnih obaveza. Većina majki suočava se sa konfliktom tih dvaju uloga što se odražava negativnim posljedicama kao što su umor, stres, slobodnog vremena (Petković, 2021:32) te iscrpljenost (Wattis i sur.,2013:10). U sljedećem dijelu osvrnut ćemo se na važnost odgojnih ustanova jasličke i predškolske dobi kao formalne metode rasterećenja žena tih dvojakih obveza.

3.3. Formalni oblici podrške ženama - važnost ranih i predškolskih ustanova za profesionalni razvoj žena

Osobe koje najviše pogađa nedostatak kapaciteta u ustanovama rane i predškolske dobi su zaposlene majke. Zaposlenost majki može uzrokovati poteškoće u održavanju funkcionalne organizacije obitelji zbog sukoba profesionalnih i privatnih uloga žena. Bilan i Matov u radu iz 2014.godine navode kako radni sustav Republike Hrvatske nije u skladu sa obiteljskim obvezama i obratno što se najviše odražava na zaposlene majke (Schelsky, 1998:28, prema Puljiz i Zrinščak, 2002, prema Bilan i Matov, 2014:124). Nadalje autori vide dva načina „mirenja“ sukoba profesionalnih i privatnih uloga. Prvi je usmjeren na prilagođavanje obiteljske uloge zaposlenju kroz prizmu odgađanja rođenja djeteta te rađanje manjeg broja djece dok se drugi način vidi u prilagodbi tržišta na

privatne obveze zaposlenica kao na primjer fleksibilni oblici rada, rad na daljinu, rad na pola radnog vremena i ostalo (Bilan i Matov, 2014:124).

Dobrotić i suradnici 2018. godine u svom radu proučavaju dostupnost dječjih vrtića u razdoblju od 2004. do 2016. godine. Navode kako je u tom razdoblju broj djece koja pohađaju vrtićke ili jasličke programe u Hrvatskoj porastao za 37,2% dok je broj vrtića porastao za 34,7%. To utječe porastom obuhvaćenosti djece vrtićkim i jasličkim programima sa 13,4% na 21,4% djece koja pohađaju jasličke programe te porast sa 41,2% na 59,2% djece koja pohađaju vrtićke programe. Iako je zabilježen porast kapaciteta vrtića on je i dalje ispod razine koju je postavila Europska unija, odnosno da su 33% djece jasličke i 90% djece vrtićke dobi polaznici programa ranog i predškolskog odgoja. U Hrvatskoj također postoje brojne regionalne razlike u odnosu na kapacitete dječjih vrtića. S obzirom na navedeno u sto četrdeset i šest općina u kojima živi 7,2% populacije djece ne postoje uopće dječji vrtići dok u tristo jedanaest jedinica lokalne samouprave u kojima živi 17,4% populacije djece ne postoje razvijeni jaslički programi. Nadalje, broj neupisane djece čiji su roditelji podnijeli zahtjev za upis u programe ranog i predškolskog odgoja je između 10,8% i 13,2%. Reforme koje prema autorima utječu na povećanje kapaciteta programa ranog i predškolskog odgoja su ulaganja od strane središnje države, subvencioniranje programa s državne razine, uvođenje jamstva svakom djetetu na pravo na mjesto u ranoj i predškolskoj ustanovi te financiranje programa sredstvima iz europskih fondova u svrhu izgradnje novih ili povećanja kapaciteta postojećih vrtića (Dobrotić i sur., 2018:9-13).

Ministar Radovan Fuchs u ime Vlade Republike Hrvatske navodi kako će u razdoblju od 2019. do 2026. godine razviti još 44 538 novih mjesta u dječjim vrtićima zahvaljujući Programu konkurentnosti i kohezije kojeg provodi Europska unija čime se vidi napredak Vlade u prepoznavanju važnosti povećanja kapaciteta dječjih vrtića kao načina rasterećenja dvojakih uloga žena i njihovog uključivanja na tržište rada. (Šurina, 2024) Sociologinja Suzana Kunac pozitivno komentira ulaganje od 1,62 milijarde eura u izgradnju infrastrukture dječjih vrtića i jaslica kao i uvođenja cjelodnevne nastave u škole s tim da

naglašava kako takve mjere imaju učinak isključivo ako se provode sinergijski (Dujmović, 2024).

Dobrotić i suradnici 2010.godine provode istraživanje s ciljem ispitivanja načina na koji zaposlenost žena i pohađanje ranih i predškolskih programa od strane djece koreliraju. Istraživanje je provedeno u razdoblju od 1998. do 2009.godine. U fokusu istraživanja su regionalne razlike u pristupima ranim i predškolskim programima te kako takvi faktori utječu na ekonomske i socijalne uvjete. Istraživanje je provedeno metodom regresijske analize koristeći se podacima na razini županija kako bi se utvrdila povezanost između stope zaposlenosti žena i razine sudjelovanja djece u predškolskim programima. Istraživanje za ključnu hipotezu ističe da će povećanje kapaciteta ranih i predškolskih programa posredno povećati zastupljenost i participaciju žena na tržištu rada. Rezultati pokazuju značajne regionalne razlike u dostupnosti ranih i predškolskih programa. Nadalje, rezultati pokazuju kako se bilježi visoka zastupljenost žena na tržištu rada u županijama sa razvijenim ranim i predškolskim programima. Istraživanje otkriva da u hrvatskom kontekstu promjene u obuhvatu predškolskih programa utječu na zaposlenost žena više nego što promjene u zaposlenosti žena utječu na promjene u obuhvatu predškolskih programa, odnosno otkrivena je značajna povezanost između kapaciteta ranih i predškolskih ustanova i zaposlenosti žena (Dobrotić i sur., 2010:370-379). Dakle, način rasterećivanja žena poslova skrbi o djeci vidi se u dobro razvijenom sustavu ranih i predškolskih ustanova koje, među ostalom, omogućuju ženama realizaciju i u profesionalnoj sferi.

Nomaguchi i Fetto 2018.godine provode longitudinalno istraživanje s ciljem ispitivanja stabilnosti majčina zaposlenja, odnosno broja sati provedenih u radu tijekom prvih šest godina djetetova života s obzirom na djetetove uspjehe u vrtiću u četiri odvojena intervala. Istraživanje dijele na tri kategorije te ćemo se za potrebe ovog rada osvrnuti na prvu, a ona je stabilnost u majčinim satima provedenim na radu dok je dijete malo . U navedenoj kategoriji istraživači otkrivaju kako je samo 33% majki radilo puno radno vrijeme do djetetova devetog mjeseca dok je postotak porastao na 42,5% kad su im djeca bila smještena u jaslucama (Nomaguchi i Fetto, 2018:8-11). Ovaj nalaz ide u prilog

istraživanju kojeg su proveli autorica Dobrotić i njezini suradnici 2010. godine jer iz nalaza možemo vidjeti kako se broj majki koje rade na puno radno vrijeme povećao kad im je dijete bilo smješteno u ustanovu ranog ili predškolskog odgoja. Poduval i Poduval 2009. godine navode kako nedostatak ustanova ranog i predškolskog odgoja kao i nedostatak podrške obitelji vezano za skrb o djeci rezultiraju privremenim izostankom žena sa tržišta rada što posredno utječe na nejednakost plaća muškaraca i žena kao i položaj žena u društvu (Poduval i Poduval, 2009:69).

4. Zaposlene majke i mentalno zdravlje

4.1. Definiranje pojma – „Mentalno zdravlje“

Manwell i suradnici 2015.godine mentalno zdravlje definiraju kao odsustvo mentalnih bolesti i poremećaja, odnosno stanje koje obuhvaća različite biološke, psihološke i socijalne aspekte koji utječu na mentalno stanje osobe i na sposobnost osobe da se prilagodi i dobro funkcionira u svojoj okolini (Manwell i sur., 2015:1).

Svjetska zdravstvena organizacija, prema Galderisi i suradnicima, mentalno zdravlje definira kao stanje blagostanja i dobrobiti u kojem osoba ostvaruje vlastite sposobnosti, doprinosi zajednici, ima mogućnost raditi produktivno te posjeduje kapacitete za nošenje sa svakodnevnim životnim izazovima i stresovima (WHO, 2004, prema Galderisi i sur., 2015:2).

Postoje tri ključne odrednice mentalnog zdravlja, a one su emocionalno, psihološko i socijalno blagostanje. Emocionalno blagostanje podrazumijeva osjećaj sreće, mira, zanimanje za život te opće zadovoljstvo. Psihološko blagostanje odnosi se na mogućnost izgradnje pozitivnih međuljudskih odnosa, sposobnost nesmetanog ispunjavanja svih dnevnih obveza te osjećaj zadovoljstva vlastitim životom. Socijalno blagostanje uključuje osjećaj da osoba može doprinijeti društvu (socijalni doprinos), osjećaj da osoba pripada zajednici (socijalna integracija) te (socijalna koherencija), odnosno osjećaj i vjera u smislenost društvenih normi i struktura (Keyes, 2014, prema Galderisi i sur., 2015:231)

Prethodno definirane i konceptualizirane pojmove: slobodno vrijeme i slobodno vrijeme obitelji (vidi poglavlja 2.2. i 2.3.), neplaćeni rad (vidi poglavlja 2.4. i 2.5.) te ravnoteža profesionalnog i privatnog života žena (vidi poglavlja 3.1. i 3.2.) će se u ovom dijelu rada promatrati s obzirom na implikacije koje navedeni fenomeni imaju na mentalno zdravlje žena.

4.2. Implikacije nedostatka slobodnog vremena i slobodnog vremena obitelji na mentalno zdravlje zaposlenih majki

Ponde i Santana između 1994. i 1997. godine kroz sekcijским istraživanjem teže dokazati kako sudjelovanje u slobodnim aktivnostima djeluje kako zaštitni faktor na mentalno zdravlje žena. U istraživanju autori se fokusiraju isključivo na žene jer prema istraživanjima na koje se u svom radu pozivaju autori (Coutinho, 1976., prema Santana, 1982., prema Almeida Filho i sur. 1985., prema Ponde i Santana 2000:459) zaposlene majke imaju veći rizik od razvoja psiholoških poremećaja od zaposlenih očeva. Rezultati pokazuju kako veću razinu depresije i anksioznosti izražene kroz pokazatelje lošeg spavanja, nemogućnosti koncentracije za rad, suicidalnih misli i tendencija, izolacije, stezanja u prsima, razdražljivosti, pokazuju zaposlene žene koje imaju manje slobodnog vremena za sudjelovanje u slobodnim aktivnostima od majki koje imaju više slobodnog vremena. Međutim ako rezultate promatramo s obzirom na odrednice zadovoljstvo poslom i nižim dohodak tada je sudjelovanje u slobodnim aktivnostima prediktor nižih razina anksioznosti i depresije samo kod majki koje imaju niži dohodak i nezadovoljnije su svojim poslom dok za žene koje imaju viši dohodak i iskazuju zadovoljstvo svojim poslom sudjelovanje u slobodnim aktivnostima ne pokazuje značajan utjecaj na smanjenje simptoma anksioznosti i depresije. Također valja napomenuti kako žene višeg dohotka sudjeluju u više slobodnih aktivnosti dok su žene nižeg dohotka primorane raditi u slobodno vrijeme kako bi povećale kućni budžet, odnosno samo 44,2% žena navedenog istraživanja je sudjelovalo u slobodnim aktivnostima što sugerira kako slobodno vrijeme nije široko dostupno među sudionicama istraživanja već ono ovisi o socioekonomskom faktoru. Dakle, veća pojavnost negativnih posljedica na mentalno zdravlje prisutna je dok žena nižeg socioekonomskog statusa koje iskazuju manje

zadovoljstvo poslom jer one uživaju manje slobodnog vremena dok među ženama višeg socioekonomskog statusa koje su zadovoljnije svojim poslom sudjelovanje u slobodnim aktivnostima nije prediktor smanjenja negativnih posljedica anksioznosti i depresije (Ponde i Santana,2000:459-467).

Rezultati spomenutog istraživanja autora Musick i suradnika iz 2016.godine (vidi poglavlje 3.2.) pokazuju kako majke sudjeluju u više aktivnosti s djecom, prednjače u odgoju djece te imaju manje slobodnog vremena i sna te je kvaliteta sna i slobodnog vremena isprekidana i lošija u odnosu na očeve zbog čega majke iskazuju niže razine sreće, veći stres te umor od očeva što ukazuje na narušeno mentalno zdravlje majki zbog deficita kvalitete i količine slobodnog vremena. Nadalje prekidi sna su povezani sa nižim razinama sreće, višim razinama stresa te umora. Zaključno, majke imaju manje slobodnog vremena što je povezano sa višim razinama stresa i umora (Musick i sur., 2016.:26-28)

Hakansson i suradnici 2015. godine u Švedskoj provode anketno istraživanje s ciljem ispitivanja potencijalnih spolnih razlika između nedovoljnog slobodnog vremena i narušenog mentalnog zdravlja među roditeljima. Rezultati pokazuju kako je nedostatak vremena za sebe, obitelj, prijatelje, vježbanje i ostalo povezan sa višim razinama stresa i narušenim mentalnim zdravljem. Veći broj majki od očeva iskazuje prisutnost stresa, umor povezan s obavljanjem posla, subjektivne zdravstvene tegobe te narušeno mentalno zdravlje. Spolne razlike se ogledavaju u tome što i majke i očevi iskazuju nedostatak vremena za opuštanje kao ključan uzročnik stresa dok majke k tome dodaju još i nedostatak vremena za vježbanje, prijatelje i djecu. Zaključno, istraživanje pokazuje kako majke češće od očeva doživljavaju nedostatno vremena za odmor, odnosno nedovoljno slobodnog vremena osim slobodnog vremena koje provode s partnerom ili djecom što uzrokuje stres i narušeno mentalno zdravlje majki. Dakle, manjak vremena za odmor rezultira većom mogućnosti za pojavnost stresa i narušenog mentalnog zdravlja (Hakansson i sur., 2015:2-8).

Nomaguchi i suradnici 2005. godine provode anketno istraživanje. Za potrebe ovog poglavlja proučavati ćemo samo posljednju hipotezu, odnosno povezanost vremenskih

pritisaka vezanih za djecu, partnera i sebe sa nižim psihološkim blagostanjem, kao što je stres, manjak zadovoljstva obiteljskim životom kao i životom općenito. Rezultati pokazuju kako majke iskazuju manjak zadovoljstva životom općenito zbog nedostatka vremena za djecu. Nadalje, osjećaji vremenskih pritisaka vezanih uz partnera pokazali su se povezanim sa psihološkim blagostanjem, odnosno osjećaj vremenskih pritisaka u odnosu sa partnerom ukazuju na više razine stresa kod majki. U konačnici manjak slobodnog vremena za sebe povezan je sa narušenim zdravljem i kod majki i kod očeva. Nomaguchi i suradnici navode kako majke imaju manje vremena za sebe zbog neplaćenih poslova skrbi o djeci te usklađivanja istih sa profesionalnom sferom što narušava njihovo mentalno zdravlje dok očevi imaju manje vremena za sebe zbog obavljanja svoje profesije (Nomaguchi i sur., 2005:762-783).

Overeem 2022. godine u Nizozemskoj provodi longitudinalno i korelacijsko istraživanje s ciljem ispitivanja mentalnog zdravlja majki tijekom pandemije COVID-19 u odnosu na očeve te s ciljem provjeravanja mentalnog zdravlja ispitanika u odnosu na promjene u slobodnom vremenu tijekom pandemije kod očeva i majki. Nadalje, hipoteze kako majke postižu niže rezultate na skali mentalnog zdravlja od očeva tijekom pandemije kao i hipoteza da majke doživljavaju smanjenje slobodnog vremena tijekom pandemije u odnosu na očeve, su potvrđene dok je posljednja hipoteza opovrgnuta, odnosno promjena u doživljenom slobodnom vremenu zbog pandemije nije posredovala u spolnoj razlici u mentalnom zdravlju tijekom pandemije. Rezultati pokazuju kako 48,9% majki ima manje slobodnog vremena u usporedbi sa 25,3% očeva koji doživljavaju isto. Nadalje, majke imaju 2.82 puta veću šansu da će imati manje slobodnog vremena tijekom pandemije od očeva. Nadalje, koristeći se metodom jednostavne linearne regresije Overeem otkriva kako na skali mentalnog zdravlja majke postižu 3.39 bodova manje u usporedbi s očevima što ukazuje da je mentalno zdravlje majki tijekom pandemije ugroženije od očeva zbog manjka slobodnog vremena i povećanja opsega neplaćenog rada kod majki. Majke pokazuju više depresivnih simptoma od očeva tijekom pandemije. Istraživanje pokazuje razliku u doživljenom mentalnom zdravlju između majki i očeva tijekom pandemije no ona nije veća od one koja je bila prisutna

prije pandemije. Zaključno, istraživanje potvrđuje da manjak slobodnog vremena ima negativne posljedice na mentalno zdravlje (Overeem,2022:10-16). Dakle situacija u kontekstu pandemije se dodatno pogoršava. Kao što je navedeno majke imaju skoro tri puta (2.82) veću šansu da će patiti od nedostatka slobodnog vremena te da će biti opterećene većom količinom neplaćenog rada od očeva tijekom pandemije. Nadalje, kakve implikacije neplaćeni rad ima na mentalno zdravlje zaposlenih žena, doznat ćemo u sljedećem poglavlju.

4.3. Implikacije neplaćenog rada na mentalno zdravlje zaposlenih majki

Richardson i suradnici u razdoblju između 2014. i 2015. godine provode kros sekcijsko istraživanje u ruralnom dijelu Indije s ciljem ispitivanja implikacija koje radni zahtjevi, ukupna količina rada(ukupno količina obavljenog neplaćenog i plaćenog rada), priroda rada (plaćeni i neplaćeni rad) te vrsta rada (npr. briga o djeci, kućni poslovi) imaju na mentalno zdravlje žena u Indiji. Istraživanje pokazuje kako žene prosječno prijavljuju 2.1 od dvanaest simptoma narušenog mentalnog zdravlja od čega 73% žena prijavljuje barem jedan simptom narušenog mentalnog zdravlja. Žene prosječno provode 9.5 sati dnevno obavljajući neplaćene poslove skrbi o djeci i starijim ukućanima, briga o životinjama, kuhanje čišćenje i ostalo. Nadalje, govoreći o implikacijama koje ukupna količina rada ima na mentalno zdravlje žena, istraživanje pokazuje da je rad do 5-6 sati dnevno povezan sa manjim brojem simptoma narušenog mentalnog zdravlja, dok je rad iznad 5-6 sati dnevno povezan sa većim brojem simptoma. Također, određene aktivnosti neplaćenog rada povezane su sa negativnijim ishodima po mentalno zdravlje žena kao što su čišćenje, pranje rublja, briga o životinjama te sakupljanje vode dok rad posvećen vlastitom polju žene je povezan sa smanjenjem negativnih ishoda mentalnog zdravlja. Također, istraživanje pokazuje kako radni zahtjevi mogu biti ključan čimbenik narušenog mentalnog zdravlja. Ukupna količina rada i narušenog mentalnog zdravlja nelinearno su povezane na način da ukupna količina rada do određene granice nema negativnih posljedica na mentalno zdravlje dok prekoračenje određene granice ukupne količine rada rezultira narušenim mentalnim zdravljem žena. Isto tako istraživanje pokazuje kako premala količina rada može biti prediktor narušenog mentalnog zdravlja

zbog gubitka osjećaja svrhe. Kućni poslovi, kao vrsta rada, pokazuju se kao najveći prediktori narušenog mentalnog zdravlja dok je briga o sebi povezana sa pozitivnim posljedicama na mentalno zdravlje žena u Indiji (Richardson i sur., 2017.:2-8).

Owoo i Lambon-Quayefio 2020. godine provode istraživanje koristeći se kvantitativnim i kvalitativnim metodama. Cilj istraživanja je utvrditi odnos vremena provedenog obavljajući neplaćeni rad sa posljedicama na mentalno zdravlje žena u Gani. Za kvantitativne rezultate korištena je Klesserova ljestvica psihološkog stresa te rezultati pokazuju kako većina ispitanica (75%) spada u kategoriju „malo ili nimalo stresa“, u kategoriju „blagog stresa“ spada 16% ispitanica, 6% spada u kategoriju „umjerenog stresa“ te 2% u kategoriju „teškog stresa“. Rezultati dobiveni kvalitativnim i regresijskim metodama nadopunjuju kvantitativne metode te ukazuju kako je svaka minuta više provedena obavljajući kućanske poslove povezana sa težim posljedicama na mentalno zdravlje ispitanica te povećava šanse za pojavom blagog i umjerenog stresa. Autori navedeno objašnjavaju konstantnim prekidima u obavljanju zadataka te rutinizacijom samih zadataka. Većina ispitanica iskazuje kako većinu kućanskih poslova i poslova skrbi o djeci obavljaju one te kako im takva činidba narušava mentalno zdravlje i uzrokuje stres. Tri ispitanice iz istraživanja (Owoo i Lambon-Quayefio, 2020:22) navode kako takva neravnopravna podjela neplaćenog rada negativno utječe na njihovo fizičko zdravlje zbog čega iskazuju bol po cijelom tijelu i umor. Uz probleme mentalnog i fizičkog zdravlja istraživanje pokazuje kako zbog neravnopravne podjele neplaćenih poslova ispitanice imaju i ekonomske posljedice smanjenih prihoda zbog prestanka zaposlenja ili zaposlenja na radnom mjestu s manjim primanjima. Nadalje, ispitanice zbog preplavljenosti neplaćenim obvezama koje uglavnom obavljaju samostalno kao i preplavljenosti neravnomjernom podjelom neplaćenih poslova iskazuju više depresivnih simptoma. Međutim, ispitanice višeg socioekonomskog statusa ne iskazuju više depresivnih simptoma zbog mogućnosti tih žena da si unajme kućnu/og pomoćnicu/ka. Zaključno, rezultati pokazuju kako žene iskazuju ekonomske i fizičke posljedice kao i narušeno mentalno zdravlje zbog kućanskih obveza i poslova skrbi (Owoo i Lambon-Quayefio, 2020:4-18).

Polachek i Wallace 2015. godine provode istraživanje s ciljem ispitivanja percepcije pravednosti u podjeli neplaćenih kućanskih poslova te kako takva podjela utječe na mentalno i fizičko zdravlje žena i muškaraca. Autori pretpostavljaju da će žene imati veće posljedice na mentalno i fizičko zdravlje od muškaraca, da će žene češće percipirati podjelu neplaćenih poslova nepravednom te da će percipirana neravnopravnost u podjeli neplaćenih poslova biti povezana sa za narušenim mentalnim i fizičkim zdravljem. Rezultati pokazuju kako 31% žena percipira podjelu neplaćenih poslova nepravednom za njih dok isto prijavljuje samo 7% muškaraca. Nadalje, 33% muškaraca prijavljuje kako ne podjela neplaćenih poslova neravnopravna za njihovu partnericu dok 11% žena smatra kako je podjela neravnopravna za njihovog partnera. Rezultati pokazuju kako je ženama naruženije mentalno zdravlje od muškaraca zbog neravnopravne podjele kućanskih poslova, odnosno muškarci iskazuju manje depresivnih simptoma od žena. S druge strane istraživanje pokazuje kako ženama zbog neravnopravne podjele neplaćenog rada nije ugroženije fizičko zdravlje od muškaraca. Autori navode kako odnos fizičkog zdravlja i roda varira isključivo kod određenih fizičkih stanja, odnosno žene će češće iskazivati određene simptome narušenog fizičkog zdravlja kao naprimjer glavobolja, hipertenzija, aritmije, problemi s tlakom, koronarna bolest srca i ostalo, ali im neće biti naruženije kompletno fizičko zdravlje u odnosu na muškarce (Macintyre i sur., 1996, prema Krantz i sur., 2005., prema Walters, McDonough, i Strohschein, 2002., prema Polachek i Wallace, 2015:218). Također, percepcija neravnopravne podjele neplaćenih poslova prema sebi povezana je s narušenim mentalnim zdravljem žena neovisno o resursima i radnim ili obiteljskim zahtjevima, ali ne i percepcija neravnopravne podjele prema partneru, odnosno ona se nije pokazala prediktorom narušenog mentalnog zdravlja (Polachek i Wllace, 2015:211-219).

Janzen i Hellsten u proljeće 2012. godine provode kros sekcijsko istraživanje koje među ostalom istražuje način na koji plaćeni i neplaćeni rad djeluju kao posrednici između prihoda kućanstva i psihološkog stresa. Rezultati pokazuju kako žene koje žive u kućanstvu nižeg socioekonomskog statusa percipiraju podjelu neplaćenih poslova nepravednom što uzrokuje povećani nivo stresa i negativnih posljedica na mentalno

zdravlje. Autori navedeno objašnjavaju pomoću četiri varijable koje su povezane sa nižim socioekonomskim statusom, a one su materijalna deprivacija, veća neravnopravnost u podjeli neplaćenih poslova između partnera, veći sukob poslovnih i privatnih obveza te poteškoće u napredovanju i upravljanju karijerom. Dakle žene nižeg socioekonomskog statusa i prihoda kućanstva imaju veće poteškoće upravljanja karijerom, neravnopravniju podjelu neplaćenih poslova, veću interferenciju između poslovnog i privatnog života zbog čega se žene nižeg socioekonomskog statusa suočavaju sa povećanom razinom stresa i većom pojavnosti depresivnih simptoma od žena višeg socioekonomskog statusa. Majke višeg socioekonomskog statusa mogu unajmiti kućnu/og pomoćnicu/ka ili posjedovati određene tehnologije koje im olakšavaju obavljanje kućanskih poslova dok si majke nižeg socioekonomskog statusa to uglavnom ne mogu priuštiti (Seedat i Rondon, 2021.:1). Nadalje, rezultati istraživanja također pokazuju kako neravnopravna podjela neplaćenih poslova negativno utječe na mentalno zdravlje te povećava razinu psihološkog stresa zaposlenih majki nižeg socioekonomskog statusa. Žene koje pretežito nose teret obavljanja neplaćenih poslova (briga o djeci i kućanski poslovi) prijavljuju veću razinu psihološkog stresa. Istraživanje utvrđuje kako neravnopravna podjela neplaćenog rada može biti posrednik između nižeg socioekonomskog statusa i narušenog mentalnog zdravlja zaposlenih žena. Neplaćeni rad, osim što doprinosi fizičkom opterećenju žena činjenicom da većinu neplaćenih(fizičkih) poslova obavljaju žene, također doprinosi i psihološkom opterećenju te samim time narušava mentalno zdravlje žena (Janzen i Hellsten, 2021:2-9).

4.4. Implikacije neravnoteže profesionalnog i privatnog života na mentalno zdravlje zaposlenih majki

Poduval i Poduval 2009.godine ističu kako su zaposlene majke nerijetko zasićene stresom što se može odraziti na obiteljsko odnose. Majke su pod stresom da stignu obaviti svoj plaćeni posao na vrijeme, da pripreme i otprate dijete do škole, da zapamte i podsjetite dijete na sve njegove rokove vezane uz školske i druge obaveze, da pripreme djetetu hranu i odjeću za školu, da se brinu za dijete dok paralelno moraju brinuti i o

urednosti svoga doma jer se kućanski poslovi i dalje smatraju ženskom obvezom. Neočekivana bolest djeteta također više pogađa majku jer ona je ta koja će koristiti neplaćeni dopust te samim time neočekivano izostati s posla. Povećane razine stresa kod majki kroz prizmu pravovremenog ispunjavanja profesionalnih i privatnih obveza negativno utječu na mentalno zdravlje zaposlenih majki (Poduval i Poduval, 2009:66). Također otkrivaju kako se prilikom zapošljavanja majke, bilo da su studentice ili zaposlenice, suočavaju sa problemom pristranosti zbog čega trpe jasne nepovoljne posljedice na radnom mjestu što Williams 2001. godine naziva „Maternalni zid“ (Heilman i Okimoto, 2008, prema Williams, 2001 prema Poduval i Poduval,2009:68). Situacija se dodatno pogoršava kada majke moraju balansirati dvostruke odgovornosti, što može smanjiti njihovu produktivnost. Studija provedena među akademskim medicinskim radnicama otkrila je da majke u akademskoj zajednici objavljuju manje radova, sporije napreduju i manje su zadovoljne karijerom u usporedbi s muškarcima i ženama bez djece (Carr i sur., 1998., prema Poduval i Poduval, 2009:68).

Carneiro i suradnici između 2018 i 2019. godine provode kros sekcijsko istraživanje s ciljem ispitivanja implikacija koje neplaćeni rad i konflikt profesionalnog i privatnog života imaju na mentalno zdravlje muškaraca i žena. Rezultati pokazuju kako 40% žena percipira razinu konflikta profesionalnog i privatnog života visokom, 28,8% žena doživljava umjerenu razinu konflikta dok s druge strane najveći udio muškarca doživljava nisku razinu konflikta, odnosno njih 39% konflikt tih dvaju uloga percipira niskim. Nadalje, istraživanje dokazuje i razliku u percepciji neravnoteže između uloženog truda i nagrade vezane uz obavljanje neplaćenih poslova između muškaraca i žena. Umjerena razina neravnoteže prisutna je kod 37,4% žena, potom slijedi visoka razina neravnoteže kod 34,2% žena dok je kod muškaraca najčešće prisutna niska razina neravnoteže to jest kod 45,8% muškaraca je prisutna niža razina neravnoteže između uloženog truda i nagrade povezane s obavljanjem neplaćenih poslova. Također prema ovom istraživanju pojavnost mentalnih poremećaja prisutna je kod 25,5% žena naspram 21,7% muškaraca. Generalizirani anksiozni poremećaj utvrđen je kod 6,8% žena i 2,4% muškaraca te je depresija zabilježena kod 10,9% žena i 5,5% muškaraca. Visoka razina

konflikta profesionalnog i privatnog života povezana je sa većom pojavnosti mentalnih poremećaja kod oba spola dok je pojavnost depresije uzrokovane konfliktom značajna samo kod žena. Umjerena i visoka razina neravnoteže između uloženog truda i nagrade značajno su povezane sa većom pojavnosti mentalnih poremećaja (depresija i generalni anksiozni poremećaj), ali samo kod žena. Štoviše, omjeri isključenja s tržišta rada, nižih mjesečnih prihoda, količine obavljenog neplaćenog rada te rada s nepunim radnim vremenom veći su kod žena nego kod muškaraca što ukazuje na diskriminaciju žena na tržištu rada, otežani pristup tržištu rada, otežano upravljanje karijerom žena zbog konflikta profesionalne i privatne uloge (Carneiro i sur., 2023:3-9). Zaključno, neravnoteža profesionalne i privatne uloge više ugrožava mentalno zdravlje žena nego muškaraca zbog čega je veća pojavnost psihičkih poremećaja kod žena poput anksioznih poremećaja, depresije, nesаницe, anoreksije, nervoze te psihofizičkih simptoma dok s druge strane muškarci iskazuju manje negativnih posljedica na mentalno zdravlje pri čemu je dominantna posljedica depresija, a uz nju iskazuju i poremećaje ponašanja poput zloupotrebe psihoaktivnih sredstava i alkohola (Pinho, 2012., prema Carneiro i sur., 2023:9).

Sundaresan 2014.godine provodi anketno istraživanje s ciljem utvrđivanja ključnih faktora zaslužnih za ravnotežu profesionalnog i privatnog života žena u Indiji te detektiranja posljedica neravnoteže profesionalnog i privatnog života žena. Za potrebe ovog poglavlja pažnju ćemo posvetiti drugom cilju istraživanja. Utvrđeno je kako 67% ispitanica pati od preopterećenja prekomjernim radom (plaćenim i neplaćenim). Zaposlene žene često balansiraju između posla i privatnih obaveza poput djece, kućanskih poslova i obitelji, što može dovesti do preopterećenja i neravnoteže između posla i privatnog života. Velika većina ispitanica (77%) slaže se da su pod pritiskom da ispunjavaju očekivanja drugih. Dok obitelj očekuje da ispunjavaju skrbničku ulogu, organizacija očekuje učinkovitu i pravovremenu izvedbu, što stvara ogroman stres. Kao rezultat toga, žene često imaju vrlo malo vremena za osobne interese. Nadalje, posljedice takve neravnoteže profesionalnog i privatnog života na mentalno zdravlje ispitanica su povišen nivo stresa i anksioznosti što iskazuje većina ispitanica, odnosno

njih 78% slaže se sa tvrdnjom da doživljavaju povišen nivo stresa i anksioznosti zbog neravnoteže poslovnog i privatnog života. Osim posljedica na mentalno zdravlje ispitanice kao posljedice još i navode narušene obiteljske odnose s čime se slaže 68% ispitanica. Autorica navedeno objašnjava nevoljkošću ostalih članova obitelji da ravnopravno podjele neplaćeni posao sa zaposlenom ženom pri čemu većina ili sav posao pada na leđa te žene. To za posljedicu ima neravnotežu profesionalnog i privatnog života što rezultira povišenom razinom frustracije zaposlenih žena. Također, autorica navodi kako velika većina ispitanica navodi kao posljedicu neravnoteže tih dvaju uloga i sagorijevanje na poslu. Zaključno, većina ispitanica doživljava sagorijevanje na poslu, povišene razine stresa i anksioznosti povezane s neravnotežom profesionalnog i privatnog života, odnosno posljedica neravnoteže profesionalnog i privatnog života žene je narušeno mentalno zdravlje te narušeni obiteljski odnosi. Sama neravnoteža tih dvaju uloga uzrokovana je preopterećenošću žena kako u profesionalnoj tako i u privatnoj sferi (Sundaresam, 2014:95-98).

Posljedice neravnoteže dvojake uloge žena s jedne strane zaposlenice s druge strane majke, prema istraživanju Akkas i suradnika iz 2015. godine (vidi poglavlje 2.3.) su prije svega povišene razine stresa i depresivnosti među ženama, odnosno sukob profesionalne i privatne uloge sa sobom nosi disfunkcionalne posljedice kao što su obiteljski i radni stres i depresija. Nekoliko ispitanica istraživanja navodi kako su nervozne u obiteljskom životu zbog zahtjevnosti i stresa kojeg donose s posla. Osim negativnih posljedica na mentalno zdravlje žene doživljavaju negativne profesionalne posljedice, odnosno pet ispitanica istraživanja navodi kako su radile u privatnom sektoru sa zavidnim primanjima te su nakon braka i rođenja djece napustile navedeno radno okruženje i zaposlile se u javnom sektoru sa značajno manjim primanjima zbog nemogućnosti usklađivanja dvaju zahtjevnih uloga (Akkas i sur., 2015:2068).

5. Policy okvir

5.1. DIREKTIVA (EU) 2019/1158

U ovom poglavlju govorit će se o DIREKTIVI (EU) 2019/1158 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 20. lipnja 2019. o ravnoteži između poslovnog i privatnog života roditelja i pružatelja skrbi i o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 2010/18/EU (u daljnjem tekstu Direktiva) te ćemo obratiti pažnju na Direktivu kao policy rješenje do kojeg je pokušala doći Europska unija zbog problema neravnoteže profesionalnog i privatnog života roditelja i pružatelja skrbi.

Ključni ciljevi Direktive su ublažavanje posljedica neravnoteže profesionalnog i privatnog života žena putem uvođenja prava na očinski dopust, (roditeljskih i skrbničkih) dopusta te fleksibilizacijom uvjeta rada (Potočnjak i sur., 2024: slajd 9). Direktiva u članku 19. ističe nužnost ravnopravne podjele obveza skrbi između roditelja te uviđa važnost kreiranja stabilne emocionalne veze između djeteta i oca te kroz prizmu navedenog sugerira državama članicama uvođenje oćinskog dopusta na period od minimalno deset radnih dana koji se koristi u vrijeme oko rođenja djeteta. Državama članicama je dopušteno modelirati period korištenja, odnosno odrediti ukoliko će se očinski dopust koristiti prije ili nakon rođenja djeteta te također ukoliko se očinski dopust može koristiti u obliku rada na nepuno radno vrijeme, u naizmjeničnim razdobljima ili putem nekih drugih fleksibilnih oblika rada (Direktiva (EU), 2019/1158: čl. 19). Zakonodavstvo Republike Hrvatske uređuje pravo na očinski dopust Zakonom o roditeljskim i roditeljskim potporama. U našem zakonodavstvu zaposlenom ili samozaposlenom ocu je omogućeno pravo koristiti nakon rođenja djeteta i to u neprekinutom trajanju ovisno o broju djece u obitelji, odnosno deset radnih dana za jedno dijete te petnaest radnih dana u slučaju blizanaca, troje ili više djece. Pravo na očinski dopust je neprenosivo što znači da ga otac ne može prenijeti npr. na majku već pravo može koristiti isključivo otac do napunjenih šest mjeseci djetetova života (Zakon o roditeljskim i roditeljskim potporama, NN 152/22: čl. 16/1-3).

Osim nužnosti veće angažiranosti očeva u odgoj i kreiranje emocionalne veze s djetetom uvođenjem oćinskog dopusta, Direktiva u članku 20 ističe i važnost ravnopravne podjele

roditeljskog ili posvojiteljskog dopusta između očeva i majki uvođenjem dva neprenosiva mjeseca (Direktiva(EU), 2019/1158:čl.20). Također, Direktiva člankom 21 radnicama i radnicima jamči četiri mjeseca dopusta te daljnje uređenje dopusta prepušta državama članicama (Direktiva(EU), 2019/1158:čl.21). Naše zakonodavstvo člankom 18 Zakona o roditeljskim i roditeljskim potporama uređuje roditeljski dopust za zaposlene i samozaposlene roditelje u vremenskom periodu od osam mjeseci za prvo i drugo dijete te trideset mjeseci za blizance, treće i svako slijedeće dijete. Zakonom je također uređeno da pravo na roditeljski dopust koriste oba roditelja u previđenom trajanju, podjednako. Dakle, u obitelji u kojoj je rođeno jedno ili dvoje djece, četiri mjeseca dopusta koristi majka te četiri otac, odnosno u obitelji u slučaju rođenja blizanaca, trećeg ili više djece petnaest mjeseci dopusta koristi majka i petnaest otac. Ukoliko pravo koristi samo jedan roditelj tada taj roditelj ima pravo na šest mjeseci za jedno ili dvoje djece, odnosno dvadeset i osam mjeseci za blizance, treće i svako iduće dijete (Zakon o roditeljskim i roditeljskim potporama, NN 152/22:čl.18/1-4).

Nadalje, govoreći o fleksibilnim oblicima rada člankom 23 Direktiva predviđa mogućnost radnicama i radnicima da zahtijevaju da im se roditeljski dopust odobri kao rad na puno ili nepuno radno vrijeme, u naizmjeničnim razdobljima ili putem nekih drugih fleksibilnih oblika rada. Direktiva prepušta državama članicama na procjenu ukoliko se mogućnosti korištenja roditeljskog dopusta trebaju prilagoditi posebnim potrebama roditelja u izrazito nepovoljnim situacijama (Direktiva(EU), 2019/1158:čl. 23). Zakonodavstvo Republike Hrvatske ovu odredbu uređuje člancima 19, 20 i 27 Zakona o roditeljskim i roditeljskim potporama. Članak 19 uređuje rad s polovicom punog radnog vremena na način da zaposlena ili samozaposlena majka može koristiti rad s polovicom punog radnog vremena nakon navršenih djetetovih šest mjeseci u trajanju u kojem je pravo koristila do navršenih šest mjeseci djetetova života. Nadalje, zaposleni ili samozaposleni roditelj umjesto roditeljskog dopusta može koristiti rad s polovicom punog radnog vremena u dva puta većem trajanju od neiskorištenog roditeljskog dopusta (Zakon o roditeljskim i roditeljskim potporama NN, 152/22:čl.19/2-4). Članak 20 uređuje pravo na rad s polovicom punog radnog vremena roditelja radi specifičnih potreba

pojačane njege djeteta. Pravo može koristiti samo jedan roditelj do treće godine djetetova života na prijedlog doktora zdravstvene zaštite predškolske djece ili obiteljske medicina ukoliko je nadležno tijelo za vještačenje utvrdilo da roditelj ostvaruje pravo na rad s polovicom punog radnog vremena zbog zdravstvenog i razvojnog stanja djeteta u kojem mu je potrebna pojačana briga i njega (Zakon o roditeljskim i roditeljskim potporama, NN 152/22:čl.20/1-3). Članak 27 uređuje pravo na mirovanje radnog odnosa do treće godine života djeteta nakon iskorištenog prava na roditeljski dopust ili pravo na rad s polovicom punog radnog vremena. Pravo može koristiti jedan od zaposlenih ili samozaposlenih roditelja do treće godine života djeteta na način da za vrijeme korištenja prava sve obveze iz radnog odnosa zaposlenog ili samozaposlenog roditelja miruju (Zakon o roditeljskim i roditeljskim potporama, NN 152/22:čl.27/1-2) te poslodavac ima obvezu „čuvati“ radno mjesto roditelju korisniku prava (Potočnjak i sur., 2024:slajd 29).

5.2. Kritički osvrt

Petričušić u svom članku iz 2021.godine kritički se osvrće na spomenutu Direktivu. Kao što je već spomenuto, Direktiva pokušava pronaći policy rješenja kod problema neravnopravne podjele kućanskih obveza, odnosno preplavljenosti žena neplaćenim kućanskim radom, poslovima skrbi za starije i nemoćne ukućane i djecu te time Direktiva ima za cilj adresirati problem neravnoteže profesionalnog i privatnog života žena. Direktiva svojim mjerama minimalnih standarada za obiteljski dopust te poticanjem fleksibilnih radnih uvjeta za radnice i radnike pokušava utjecati na države članice u kreiranju društvenog okvira jednakih profesionalnih i privatnih šansi za radnike i radnice (Petričušić, 2021.:8). Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova u svom Izvješću o radu za 2023.godinu iznosi kako je Republika Hrvatska na dvadeset i drugom mjestu po pitanju rodnog jaza u obavljanju neplaćenih poslova skrbi o djeci i starijim ukućanima, odnosno da 39% žena i 28% muškaraca obavlja navedene poslove dok 78% žena i 34% muškaraca svakodnevno obavlja navedene poslove (EIGE, 2023, prema Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2024). Radnička fronta, pozivajući se na Drugi izvještaj o ravnopravnosti spolova kojeg predvodi Ministarstvo obitelji,

građana starije životne dobi, mladih i žena, ističe kako je rodni jaz u skrbnom radu jedan od ključnih razloga neravnopravnog položaja žena u društvu. Nadalje, izvještaj upućuje na činjenicu kako žene provode 52% više vremena obavljajući neplaćene poslove od muškaraca zbog čega cjeloživotno zarađuju manje novaca po satu od muškaraca. Štoviše, izvještaj ukazuje da ukoliko se želi postići ravnopravnost spolova nužno je da se plaćeni i neplaćeni rad ne promatraju odvojeno (Radnička fronta, 2019) jer kako navodi Čop 2024. godine neplaćeni rad koji obavljaju pretežito žene unutar kućanstva i obitelji ne priznaje se kao rad već je društveno priznat isključivo rad koji se obavlja na tržištu rada (Matković, 2004, prema Čop, 2024:8). Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova ističe kako je 30% žena u njezinom istraživanju navelo kako su zbog neravnopravne podjele kućanskih i obiteljskih obveza odustale od usavršavanja čime im se posredno smanjuje mogućnost napredovanja u karijeri (Dujmović, 2023). Izvješće o radu Pravobraniteljice kao i Drugi izvještaj o ravnopravnosti spolova (Radnička fronta, 2019) ne upućuju na promjenu u smjeru rasterećenju žena od neplaćenog rada usprkos donesenoj Direktivi. Dapače, trenutna politička scena Republike Hrvatske, odnosno koalicija HDZ-a i DP-a kao dominantan problem Republike Hrvatske ističe iseljništvo i narušenu demografsku sliku hrvatskog društva, odnosno u fokusu djelovanja im je povratak iseljenog hrvatskog stanovništva te poboljšanje demografske slike Hrvatske. Ministar demografije Ivan Šipić rješenje navedenog vidi u povratku žena u privatnu sferu do polaska najmlađeg djeteta u školu (Narod.hr, 2024). Dakle, trenutna hrvatska politička scena ne samo da se odmiče od aktualnog problema s kojim se sustavno susreću žene, već svojim mjerama pogoršava ionako lošu situaciju položaja žena u hrvatskom društvu i na tržištu rada. Umjesto da svojim politikama Republika Hrvatska konkurira ostatku Europske unije, Republika Hrvatska svojim politikama unazađuje prava hrvatskih žena te se na neki način odmiče od rodno osviještenih politika Europske unije izraženih među ostalom kroz prizmu Direktive. Petričušić 2021. godine navodi kako je ženama kućanski rad produžena ruka plaćenog rada dok muškarci nakon plaćenog rada uglavnom prelaze u zonu odmora i rasonode te također navodi kako je za mijenjanje takvih praksi neophodna promjena uzroka takvih pojavnosti koji se nalaze u društvenim strukturama (Petričušić, 2021:9). Stoga Petričušić, 2021., pozivajući se na

liberalni feminizam, kao uzroke unutar društvenih struktura zbog kojih je i dalje prisutan neravnopravni položaj žena navodi socijalizaciju i dominantne kulturološke okvire. Rješenje navedenog vidi u kreiranju egalitarnog zakonodavnog okvira koji uključuje žene i stvara ženama mogućnost jednakih startnih pozicija. Za postizanje navedenog je važno uvođenje sustava kvota u političke i ekonomske institucije te poštovanje pravila jednakih plaća. Nadalje, liberalna škola feminizma zagovara zakonodavne inicijative koje su usmjerene na nagrađivanje očeva korisnika očinskog dopusta kao poticaj očevima za veću uključenost u odgoj i izgradnju emocionalne veze s djetetom što posredno rasterećuje majku dvojake uloge majke i zaposlenice (Petričušić, 2021:10). Čengić 2023. selektorica programa „Briga i njega kao politički prostor“ ističe važnost prepoznavanja neplaćenog rada kao rada u svrhu veće vidljivosti žena. Također, ističe kako feminističko djelovanje ide u nekoliko smjerova kao na primjer zagovaranje važnosti dijeljenja poslova skrbi, zagovaranje valoriziranja neplaćenog rada te zagovaranje univerzalnog osnovnog dohotka, odnosno minimalne mirovine neovisno o radnom stažu koja bi pogodovala prvenstveno ženama koje obavljaju neplaćene poslove za koje ne ostvaruju nikakvu naknadu niti mirovinski staž. Po pitanju rješenja koja idu u smjeru ravnopravnije podjele neplaćenog skrbničkog i kućanskog rada, ističe važnost medija i civilnog društva u adresiranju takvog problema (Duhaček, 2023).

Također liberalna škola feminizma zagovara otvaranje jaslica i vrtića kao i reformu obrazovnog sustava (Petričušić, 2021:10). Prisjetimo se istraživanja Nomaguchi i Fetro 2018. i Dobrotić i suradnici 2010. (vidi poglavlje 3.3.) te nalaza do kojih dolaze autori, odnosno županije za razvijenijim sustavom vrtića i jaslica bilježe i veći broj žena na tržištu rada koje rade na puno radno vrijeme (Dobrotić i sur., 2010:379) to jest broj majki koje rade na puno radno vrijeme raste kad su im djeca smještena u vrtić ili jaslice (Nomaguchi i Fetro, 2018:11). Osim važnosti dobro izgrađene infrastrukture vrtića i jaslica, koje kao što je navedeno rezultiraju povećanjem broja majki koje su na puno radno vrijeme uključene na tržište rada, važno je poticati očeve na korištenje očinskog i roditeljskog dopusta. Prema izvješću Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova u Republici Hrvatskoj roditeljski dopust je u 2023. godini koristilo 2 022 muškaraca dok

je očinski koristilo 16 289 (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2024). Dakle sama implementacija mjere roditeljskog i očinskog dopusta neće nužno rezultirati korištenjem istog nego je kao što je već navedeno (Petričušić, 2021.:10) potrebno očeve nagraditi i time potaknuti na korištenje svojih roditeljskih prava.

Nadalje, Republika Hrvatska kao članica Europske unije obvezuje se poštivati i provoditi politiku Europske unije koja ide u smjeru ravnopravnosti spolova. Stoga, Povelja o temeljnim pravima EU člankom 33. stavkom 2. štiti ženu od otkaza ugovora o radu radi majčinstva te predviđa pravo na plaćeni rodiljni i roditeljski dopust. Direktiva 92/85 štiti trudnice, roditelje i dojilje od rada noću te nalaže poslodavcu da privremeno prilagodi radne uvjete trudnoj radnici, a u slučaju nemogućnosti navedenog, poslodavac ju je dužan premjestiti na drugo radno mjesto ili joj omogućiti pravo na plaćeni dopust o svom trošku (Potočnjak i sur., 2024:slajdovi 5 i 7) te je sve od navedenog predviđeno i zaštićeno Zakonom o rodiljnim i roditeljskim potporama (čl.15, čl.23, čl.24 i čl.25) kao stečevina prava Europske unije. Jedna od temeljnih vrijednosti Europske unije, kao i Ustavnog poretka Republike Hrvatske je ravnopravnost spolova čemu slijedi donošenje Zakona o ravnopravnosti spolova (Petričušić, 2021:10). Međutim, usprkos navedenom rodno ravnopravnom zakonodavnom okviru žene i muškarci još uvijek nisu ravnopravni. Primjerice, na tržištu rada odvija se od 90-ih godina 20.-og stoljeća fenomen „odlijeva ženskih mozgova“ što autorice Helgesen i Johanson 2011. u knjizi „Žensko viđenje- Prava moć zaposlenih žena“ objašnjavaju kao situaciju u kojoj žene napreduju no ne uspijevaju zauzeti rukovodeće pozicije te one žene koje to i uspiju bivaju obeshrabrene i ne vjeruju u svoj daljnji napredak u organizaciji zbog čega odlaze (Helgesen i Johanson, 2011:18). Na tržištu rada također je i prisutan fenomen staklenog stropa (eng. *glass ceiling*) što Ružić i Perušić 2014. godine definiraju kao fenomen koji se odnosi na prepreke s kojima se žene koje imaju ambiciju napredovanja na rukovodeće pozicije suočavaju na tržištu rada, odnosno koncept se odnosi na nevidljivu barijeru koja je prisutna ispod top razine rukovodeće pozicije te sprečava uspješne žene da zauzmu najvišu rukovodeću poziciju. Najčešće se fenomen odvija zbog predrasuda prema ženskom vodstvu karakterizirajući ga nasilnim i agresivnim, predrasuda zbog kojih

muškarci bivaju brže i lakše promaknutima usprkos istim kvalifikacijama te obiteljskim zahtjevima zbog kojih žene odustaju ili prekidaju svoje karijere kako bi uskladile obiteljske obveze te posredno žrtvuju vrijeme potrebno za angažman oko napredovanja u karijeri (Ružić i Perušić, 2014:101). Dakle, žene koje žele napredovati suočavaju se sa preprekama i na obiteljskog i na profesionalnoj razini. Stoga, da bi žene unutar obitelji bile ravnopravne potrebno je nagraditi i potaknuti očeve na korištenje svojih roditeljskih prava (Petričušić, 2021:10) te plaćeni i neplaćeni rad ne promatrati odvojeno (Radnička fronta,2019). S druge strane da bi žene na tržištu rada bile ravnopravne važno je osnažiti infrastrukturu vrtića i jaslica (Dobrotić i sur., 2010:370-379). Također, autorice Helgesen i Johanson 2011. navode važnost poštivanja drukčijih znanja, odnosno prema autoricama žene imaju sposobnost holistički pristupiti problemu koji se pojavi u organizaciji. Nadalje, ističu nuždu promjene u poslovanju organizacija koje inzistiraju na obilju stimulacije i motivacije radnika i radnica što ne ide u prilog ženama kojima je prema autoricama potrebno manje stimulacije da bi bile motivirane. Nadalje, autorice navode važnost izgradnje socijalne mreže za žene jer žene najbolje napreduju u situaciji intenzivne povezanosti s drugima te to istovremeno služi i kao alat za suočavanje sa stresom. Također organizacije koje si žele osigurati neki vid prednosti i konkurencije pred ostalim organizacijama to mogu učiniti zahvaljujući ženskoj moći suosjećanja, odnosno žene imaju izrazito aktivne sisteme „zrcalnih neurona“ zbog kojih su u prednosti u čitanju emocionalnih stanja drugih osoba što je od izrazite koristi za organizacije koje žele konkurirati pred drugima, postići učinkovitiju prodaju te steći uvid u želje i potrebe kupaca (Helgesen i Johanson, 2011:107-115).

Petričušić 2021. postojanje rodno ravnopravnog zakonodavnog okvira koji nužno ne rezultira ravnopravnošću objašnjava činjenicom da samo propisivanje zakonodavnih normi najčešće nužno ne dovodi do automatske promjene u ponašanju, tradiciji, običajima i vrijednostima neke kulture. Iako Direktiva predlaže razumna i svrsishodna rješenja za promicanje ravnopravnosti spolova unutar obitelji i u profesionalnoj sferi, Direktiva ne može vršiti utjecaj na mijenjanje društveno ukorijenjenih tradicionalnih stavova (Petričušić, 2021:11), stoga svaka država članica treba uložiti individualne

napore putem inicijativa, kampanja i rodno osviještenih politika kako bi se očeve potaknulo na korištenje svojih roditeljskih prava, više angažiralo u obiteljskoj sferi, otvorio dovoljan broj vrtića i jaslica unutar svake županije, informirala javnost o doprinosu ženske radne snage te se tako posredno žene rasteretilo nepravedno podijeljene, nametnute i neplaćene skrbničke uloge, olakšao se pristup tržištu rada i napredovanja u karijeri. Takvim sustavnim metodama na makro razini bi se mogli mijenjati društveno ukorijenjeni tradicionalni stavovi te se žene posredno rasteretiti neravnomjerno podijeljene skrbničke uloge i sukoba te uloge sa profesionalnom. Petričušić 2021. navodi kako Direktiva nudi rješenja koja adresiraju problem neplaćenog rada, međutim nije dovoljno da se takva rješenja zadrže kao slovo na papiru već je potrebno kreirati jasne, svrsishodne i provedive javne politike ravnopravnosti i ukomponirati ih u ostale javne politike kao što su zdravstvena, socijalna, obrazovna, ekonomska i druge. Uvođenjem očinskog dopusta i poticanjem muškaraca na korištenje svojih roditeljskih prava kao i fleksibilizacija radnih uvjeta zaposlenih roditelja, tek je početak rješenja problema neravnopravne raspodjele kućanskih obveza između muškaraca i žena. Iako Direktiva adresira kritička uska grla navedenog problema to i dalje neće značajno utjecati na neravnopravnu podjelu neplaćenih kućanskih i skrbničkih poslova, posebice rutinskih i repetitivnih poslova koje obavljaju pretežito žene. Adekvatan način za adresiranje strukturnih nepravdi Petričušić 2021. vidi u mjerama aktivnog zapošljavanja žena što je zadaća javne vlasti kao i kreiranje i provođenje pravnog okvira kojemu je cilj otkloniti barijere koje priječe karijerni razvoj žena. Dakle sumirano, situacija u kojoj roditelji podjednako koriste svoja roditeljska prava, ravnopravno raspoređuju obavljanje neplaćenih poslova uz nužnost osiguravanja vrtićkih i jasličkih kapaciteta, kao i smještajnih kapaciteta za starije i nemoćne osobe je situacija u kojoj žene mogu prosperirati, napredovati, koristiti dopuste i vratiti se na tržište rada (Petričušić, 2021:14) te za takvu situaciju nije dovoljno samo postojanje Direktive već i njezina adekvatna implementacija unutar država članica. Kao što je rečeno takva situacija je izgledna jedno individualnim naporima država članica što Čengić 2023. vidi u promjeni javnog mijenja te stavljanju fokusa na civilno društvo kao ključnom katalizatoru promjene (Duhaček, 2023) ili prema Petričušić 2021. putem

poticanja očeva na korištenje svojih roditeljskih prava (Petričušić, 2021:10), sustavnim nagrađivanjem očeva korisnika dopusta (Petričušić, 2021:10), kreiranjem provedivih i svrsishodnih socijalnih politika i njihovo implementiranje u obrazovne, socijalne i ostale razine te kreiranje mjera aktivnog zapošljavanja žena (Petričušić, 2021:14) dok Radnička fronta 2019 ističe nužnost holističkog promatranja i nerazdvajanja plaćenog i neplaćenog rada (Radnička fronta, 2019).

6. Zaključak

Ovim radom, pregledom domaćih i stranih istraživanja o slobodnom vremenu, slobodnom vremenu obitelji, neplaćenom radu te konfliktu profesionalne i privatne uloge, težilo se doći do spoznaja kakve implikacije navedeni segmenti skrbničke uloge imaju na mentalno zdravlje zaposlenih majki, kakva rješenja navedenih problema postoje te koliko su u praksi efikasna. Uvidom u istraživanja doznajemo kako majke imaju manje odmora od očeva, kako su epizode odmora kraće, odmor im je manje kvalitetan te kako će se majke za razliku od očeva vjerojatnije netom nakon odmora posvetiti brizi o djeci. Majke također rijetko samostalno uživaju u slobodnom vremenu, odnosno često simultano obavljaju neplaćene kućanske i skrbničke poslove i „odmaraju“ (Craig i Mullan, 2013:14-16). Musick i suradnici 2016 tome nadodaju kako majke češće doživljavaju prekide sna od očeva te kako im je samim time san manje kvalitetan nego očevima (Musick i sur., 2016:26-28). Berc i Kokorić 2012 doznaju kako majke više sudjeluju u zajedničkim aktivnostima u obitelji te ih i češće organiziraju zbog čega slobodne vrijeme obitelji promatraju kao dodatan posao (Berc i Kokorić, 2012:21). Shaw 2008. navodi kako glavninu tereta organizacije slobodnog vremena obitelji, neovisno provodi li ga obitelj kod kuće ili na izletu, snose majke. To rezultira umorom i iscrpljenošću posebice ako imamo na umu činjenicu da taj teret zaposlene majke preuzimaju nakon cjelodnevne smjene na poslu (Shaw, 2008:697-698). Klasnić 2017. godine svojim istraživanjem otkiva kako žene provode petnaest sati tjedno obavljajući neplaćene poslove dok njihovi partneri provode gotovo tri puta manje vremena čineći isto, odnosno četiri i pol sata (Klasnić, 2017:27). Charmes 2019. godine navodi kako žene diljem svijeta obavljaju više neplaćenih poslova od muškaraca, odnosno žene

prosječno obavljaju četiri sata i trideset i sedam minuta neplaćenih poslova dok muškarci provode sat i petnaest minuta obavljajući isto (Charmes, 2019:17). Hess i suradnici 2020. godine navode kako je najveća razlika u količini obavljenog neplaćenog rada na štetu žena u dobnoj skupini između petnaest i dvadeset i četiri godine, odnosno kako mlade žene obavljaju najviše neplaćenog rada, 5.7 sati dnevno neplaćene poslove obavljaju žene naspram 3.6 sati dnevno što obavljaju muškarci (Hess i sur., 2020:2). Situacija se prema Čavalić, 2021. dodatno pogoršava za vrijeme pandemije korona virusom. Rezultati anketnog istraživanja pokazuju kako 32,6% žena iskazuje da su se zbog pandemije suočile sa povećanim opusom neplaćenog rada te povećanim konfliktom profesionalne i privatne uloge (Čavalić, 2021:9). Govoreći o sukobu profesionalne i privatne uloge, Horvat 2019. godine doznaje kako su viši stupanj obrazovanja, duži staž proveden u radu, ograničena dostupnost fleksibilnih oblika rada te rad u privatnom sektoru čimbenici koji utječu na veću razinu sukoba profesionalne i privatne uloge zaposlenih majki (Horvat, 2019:18). S druge strane Petković 2021. godine doznaje kako samozaposlene majke, iako imaju veću fleksibilnost u obavljanju svoje profesije te samim time i veću mogućnost u usklađivanju profesionalne i privatne uloge svejedno doživljavaju konflikt tih dvaju uloga zbog količine neplaćenog rada koja i dalje dominantno pada pod pleća žena (Klasnić, 2017, prema Petković, 2021:41). Wattis i suradnici 2013. godine navode kako žene zbog vremenskih pritisaka i potrebe da budu dostupne za obitelj i za posao doživljavaju konflikt tih dvaju uloga. Također doznaju kako nefleksibilno radno vrijeme, nepodržavajući partner te nedostatak neformalne podrške dodatno otežavaju balansiranje profesionalne i privatne uloge (Wattis i sur., 2013:5-13). Dakle, majke imaju manje slobodnog vremena, manje kvalitetan te isprekidan san i odmor što prema Musick i suradnicima 2016 ukazuje na narušeno mentalno zdravlje, to jest rezultati istraživanja otkrivaju kako majke koje imaju deficit slobodnog vremena doživljavaju veću razinu anksioznosti i stresa izraženog kroz pokazatelje kao što su nekvalitetan san, nemogućnost koncentracije na rad, izolacija, stezanje u prsima i ostalo od majki koje imaju više slobodnog vremena (Musick i sur., 2016:11-26). Na majke pada teret organizacije slobodnog vremena unutar obitelji zbog čega majke slobodno vrijeme s obitelji ne percipiraju kao odmor i razonodu već kao

dodatnu obvezu (Berc i Kokorić, 2012:20) što majkama posebice teško pada nakon osmerosatne smjene na poslu(Shaw, 2008:697). Majke obavljaju više neplaćenog rada od očeva te majke imaju veće poteškoće u usklađivanju profesionalnih i privatnih obveza. Owoo i Lambon-Quayefio 2020. godine doznaju kako većina ispitanica neplaćene poslove obavlja uglavnom samostalno te kako takve neravnomjerna podjela negativno utječe na njihovo fizičko i mentalno zdravlje ostavljajući također i ekonomske posljedice gubitka zarade zbog prekida radnog odnosa ili promjene radnog mjesta radnim mjestom s manjim primanjima (Owoo i Lambon-Quayefio, 2020.:4-18). Do istih spoznaja dolaze i Janzen i Hellsten 2021. godine i Polachek i Wallace 2015. godine, odnosno da je ženama ugroženije mentalno zdravlje od muškaraca zbog neravnomjerne raspodjele neplaćenog rada te stoga žene iskazuju više depresivnih simptoma od muškaraca(Janzen i Hellsten, 2021:2-9) i (Polachek i Wallace, 2015.:211-219). Nadalje, Carneiro i suradnici 2023. godine doznaju kako je visoka razina neravnoteže između profesionalnog i privatnog života povezana sa većom pojavnosti mentalnih poremećaja u oba spola s naglaskom na veću pojavnost depresije kod žena (Carneiro i sur., 2023:8). Sundaresan 2023. godine doznaje da je većina žena pod pritiskom ispunjavati simultano različita obiteljska i organizacijska očekivanja, odnosno skrbničku i profesionalnu ulogu što rezultira manjkom slobodnog vremena sa posvećivanje sebi kod žena, povišenom razinom stresa i anksioznosti te ugroženim obiteljskim odnosima (Sundaresan, 2024:97).

Stoga, pregledom istraživanja možemo dobiti uvid u narušenost mentalnog zdravlja žena zbog rascjepkanosti između profesionalne i privatne sfere, povećanog opsega neplaćenog te manjka slobodnog vremena u odnosu na muškarce. Spomenuta Direktiva, pokušava uravnotežiti tu dvojaku ulogu majke i radnice uvođenjem roditeljskih i skrbničkih dopusta kao i očinskog dopusta te fleksibilizacijom radnog vremena. Međutim, samo donošenje takvih mjera neće nužno rezultirati i primjenom istih (Petričušić, 2021:11) jer usprkos Direktivi žene i dalje obavljaju više neplaćenog rada od muškaraca, imaju manje slobodnog vremena, preuzimaju pretežit teret organizacije zajedničkih obiteljskih aktivnosti zbog čega je ženama i dalje ograničen i otežan profesionalni razvoj te narušeno mentalno zdravlje. Stoga, za rješavanje ovog problema

potrebni su sustavni naporni na makro razini pojedine države članice koja bi svoju moć trebala lobirati i usmjeravati ka utjecaju na mikrorazini svih ostalih pojedinaca od medija do samog građanina kroz prizmu širenja svijesti i otklanjanja specifičnih prepreka s kojima se susreću žene. Prije svega to označava osvještavanje društva o neplaćenom radu i njegovim posljedicama za žene, valoriziranje takvog rada (Duhaček, 2023) te osvještavanje društva o važnosti očinskog doprinosa u neplaćenom radu kao načina rasterećenja žena od podcijenjene skrbničke uloge što bi posredno moglo pozitivno utjecati na karijerni razvoj žena. Uz navedeno, svaka država članica mora organizirati dovoljan broj vrtića i jaslica na cijelom svom teritoriju kako bi se majkama dodatno približilo tržište rada jer upravo je dobro razvijen sustav ranih i predškolskih ustanova prema Dobrotić i suradnicima 2010. godine ključan prediktor povećane participacije žena na tržištu rada (Dobrotić i sur., 2010:379). Nadalje, Čengić 2023. godine prepoznaje važnost medija i civilnog društva kao ključnih čimbenika promjene. Stoga rad medija se treba usmjeriti na širenje svijesti o preprekama s kojima se susreću žene u profesionalnoj sferi zbog konflikta s privatnom kao i svijesti o specifičnim znanjima koje posjeduju žene unutar organizacije svojom mogućnosti holističkog pristupa u rješavanju problema (Helgesen i Johanson, 2011:107). Žene također posjeduju razvijeniji sustav „zrcalnih neurona“ nego muškarci te nam oni omogućavaju detektiranje emocionalnih stanja drugih što za organizaciju među ostalom znači detektiranje potreba i želja kupaca, povećavanje konkurentnosti organizacije te bolju prodaju (Helgesen i Johanson, 2011:114). Dakle, prepoznavanje talenata karakterističnih za žene od strane organizacije i šireg društva je od posebne koristi za same žene kao i za organizacije i šire društvo stoga rješenje, među svim navedenim, vidim i u organiziranju kampanja koje podižu svijest o ženskom doprinosu u radnom okruženju kao način mijenjanja tradicionalno uvriježenih rodni uloga muškarca kao glave obitelji koji financijski uzdržava obitelj te mu je navedeno dominantna uloga i žene koja obavlja sve ostalo nevidljivo i nažalost podcijenjeno zbog čega ima ograničen prostor napredovanja i upravljana svojom karijerom kao i poteškoće sa mentalnim zdravljem.

7. Literatura

1. Akkas, M. A., Hossain, M. I., & Rhaman, S. (2015). Causes and consequences of work-family conflict (WFC) among the female employees in Bangladesh: an empirical study. *Journal of business and economics*, 6(12), 2063-2071.
2. Babić, N. (2022). *Obitelj i provođenje slobodnog vremena osnovnoškolaca* (Doctoral dissertation, University of Zadar. Department of Pedagogy).
3. Babović, M. (2020). *Ko plaća cenu neplaćenog kućnog rada i kako se prema tom pitanju odnose evropska i domaća levica?*. *Antropologija*, 20(1), 133-152.
4. Berc, G., i Kokorić, S. B. (2012). Slobodno vrijeme obitelji kao čimbenik obiteljske kohezivnosti i zadovoljstva obiteljskim životom. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 20(2), 15-27.
5. Bilan, D. N., & Matov, J. (2014). Partnerstvo obitelji i predškolske ustanove kao potpora roditeljstvu. *Magistra Iadertina*, 9(1).
6. Carneiro, C. M. M., Pinho, P. D. S., Teixeira, J. R. B., & Araújo, T. M. D. (2023). Unpaid domestic work: persistence of gender-based labor division and mental disorders. *Revista de saude publica*, 57, 31.
7. Charmes, J. (2019). *The Unpaid Care Work and the Labour Market: An analysis of time use data based on the latest World Compilation of Time-use Surveys* (pp. 161-p). Geneva: ILO.
8. Craig, L., & Mullan, K. (2013). Parental leisure time: A gender comparison in five countries. *Social Politics*, 20(3), 329-357.
9. Crompton, R., & Lyonette, C. (2006). Work-life 'balance' in Europe. *Acta sociologica*, 49(4), 379-393.
10. Cvetko, E. (2020). *Motivacija za roditeljstvo* (Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu. Učiteljski fakultet. Katedra za psihologiju).
11. Čavalić, A. (2021). *Mapa puta: Ekonomija brige i socijalne inovacije*. Ženski forum za razvoj.

12. Čop, B. (2024). *Karijere žena u nestandardnim oblicima rada i zaposlenosti* (Doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru).
13. Direktiva (EU) 2019/1158 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. lipnja 2019. o ravnoteži između poslovnog i privatnog života roditelja i pružatelja skrbi i o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 2010/18/EU, *Službeni list Europske unije*, L 188, 12. srpnja 2019., str. 79–93.
14. Dobrotić, I., Matković, T., & Baran, J. (2010). Zaposlenost žena i pristup sustavu predškolske skrbi za djecu u Hrvatskoj: postoji li veza?. *Revija za socijalnu politiku*, 17(3), 363-385.
15. Dobrotić, I., Matković, T., & Menger, V. (2018). *Analiza pristupačnosti, kvalitete, kapaciteta i financiranja sustava ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj*.
16. Duhaček, M. (2023). Razgovor sa bh. antropologinjom: Socijalizam je imao puno bolji sistem socijalne zaštite, kapitalizam profitira od besplatnog rada. *Fokus.ba*. Posjećeno 19.8.2024. na stranici Fokus.ba: <https://www.fokus.ba/magazin/kultura/socijalizam-je-imao-puno-bolji-sistem-socijalne-zastite-kapitalizam-profitira-od-besplatnog-rada/2747514/>
17. Dujmović, A. (2023). Održana konferencija o utjecaju javnih politika na kvalitetu obiteljskog i poslovnog života. *Žene i mediji*. Posjećeno 19.8.2024 na mrežnoj stranici : <https://www.zeneimediji.hr/odrzana-konferencija-o-utjecaju-javnih-politika-na-kvalitetu-obiteljskog-i-poslovnog-zivota/>
18. Galderisi, S., Heinz, A., Kastrup, M., Beezhold, J., & Sartorius, N. (2015). Toward a new definition of mental health. *World psychiatry*, 14(2), 231.
19. Galić, B. (2011). Žene i rad u suvremenom društvu–značaj “orodnjenog” rada. *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, 49(1 (189)), 25-48.
20. Glavić, A. (2020). Neplaćeni ženski rad (Doctoral dissertation, University of Rijeka. Faculty of Humanities and Social Sciences. Department of Cultural Studies).

21. Håkansson, C., Axmon, A., i Eek, F. (2016). Insufficient time for leisure and perceived health and stress in working parents with small children. *Work*, 55(2), 453-461.
22. Helgesen, S., i Johanson, J. (2011). *Žensko viđenje prava moć zaposlenih žena*. Ostvarenje
23. Hess, C., Ahmed, T., i Hayes, J. (2020). Providing unpaid household and care work in the United States: Uncovering inequality. *Institute for Women's Policy Research*. January.
24. Horvat, M. (2020). *Psihološka klima kao odrednica konflikta posla i privatnog života* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences. Department of Psychology).
25. Jantiska-Panek T. (2017). Selected international definitions about young student' leisure time-A theoretical background and practical in Poland. *Ukainian Pedagogical Journal*, (1), 8-15.
26. Janzen, B., & Hellsten, L. A. (2021). Household income and psychological distress: Exploring women's paid and unpaid work as mediators. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(12), 6402.
27. Kalliath, T., & Brough, P. (2008). Work–life balance: A Review of the Meaning of the Balance Construct. *Journal of management & organization*, 14(3), 323-327.
28. Kamp Dush, C. M., Yavorsky, J. E., & Schoppe-Sullivan, S. J. (2018). What are men doing while women perform extra unpaid labor? Leisure and specialization at the transitions to parenthood. *Sex roles*, 78(11), 715-730.
29. Kim, Y. M., & Cho, S. I. (2020). Socioeconomic status, work-life conflict, and mental health. *American Journal of Industrial Medicine*, 63(8), 703-712.
30. Klasnić, K. (2017). Utjecaj rodne podjele obiteljskih obveza i kućanskih poslova na profesionalni život zaposlenih žena.
31. Kraus, B., Stašová, L., & Junová, I. (2020). *Contemporary family lifestyles in central and Western Europe: Selected cases* (p. 125). Springer Nature.

32. Maiya, S., & Bagali, M. M. (2014). An empirical investigation on work-life balance among working mothers: Emerging HRM interventions. *International journal of business and administration research review*, 1(5), 165-176.
33. Manwell, L. A., Barbic, S. P., Roberts, K., Durisko, Z., Lee, C., Ware, E., & McKenzie, K. (2015). What is mental health? Evidence towards a new definition from a mixed methods multidisciplinary international survey. *BMJ open*, 5(6), e007079.
34. Meenakshi, S. P., Subrahmanyam, V., & Ravichandran, K. (2013). The importance of work-life-balance. *IOSR Journal of Business and Management*, 14(3), 31-35.
35. Musick, K., Meier, A., & Flood, S. (2016). How parents fare: Mothers' and fathers' subjective well-being in time with children. *American Sociological Review*, 81(5), 1069-1095.
36. Narod.hr. (2024). Novi ministar Šipić (DP): Na majčinstvo treba gledati kao jezgru obitelji. Posjećeno na mrežnoj stranici Narod.hr 19.8.2024: <https://narod.hr/hrvatska/sipic-na-majcinstvo-treba-gledati-kao-jezgru-obitelji>
37. Newman, D. B., Tay, L., & Diener, E. (2014). Leisure and subjective well-being: A model of psychological mechanisms as mediating factors. *Journal of happiness studies*, 15, 555-578.
38. Nomaguchi, K., & Fetto, M. N. (2018). Stability in mothers' work hours in early childhood and children's achievement in Kindergarten. In *The Work-Family Interface: Spillover, Complications, and Challenges* (pp. 1-21). Emerald Publishing Limited.
39. Nomaguchi, K. M., Milkie, M. A., & Bianchi, S. M. (2005). Time strains and psychological well-being: Do dual-earner mothers and fathers differ?. *Journal of Family Issues*, 26(6), 756-792.
40. Obiteljski zakon, *Narodne novine*, NN [103/15](#), [98/19](#), [47/20](#), [49/23](#), [156/23](#)
41. Obradović, J., i Čudina-Obradović, M. (2003). Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, 10(1), 45-68.

42. Overeem, A. (2022). Gender Equality in Mental Health During the Covid-19 Pandemic and Leisure Time (Master's thesis).
43. Owoo, N. S., i Lambon-Quayefio, M. P. (2021). Mixed methods exploration of Ghanaian women's domestic work, childcare and effects on their mental health. *PLoS One*, 16(2), e0245059.
44. Petković, K. (2021). *Obrtnice, majke, supruge–usklađivanje poslovnih i obiteljskih obaveza samozaposlenih žena* (Doctoral dissertation, University of Zadar. Department of Sociology).
45. Petričušić, A. (2021). Kako do ravnoteže između poslovnog i privatnog života žena u uvjetima strukturnih nejednakosti?. U N. Poljak (Ur.), *Žensko poduzetništvo: Put u ravnopravnost* (str. 7-16). DKolektiv – organizacija za društveni razvoj.
46. Poduval, J., i Poduval, M. (2009). Working mothers: how much working, how much mothers, and where is the womanhood?. *Mens sana monographs*, 7(1), 63
47. Polachek, A. J., & Wallace, J. E. (2015). Unfair to me or unfair to my spouse: Men's and women's perceptions of domestic equity and how they relate to mental and physical health. *Marriage & Family Review*, 51(3), 205-228.
48. Ponde, M. P., & Santana, V. S. (2000). Participation in leisure activities: Is it a protective factor for women's mental health?. *Journal of leisure research*, 32(4), 457-472.
49. Potočnjak, Ž., Grgurev, I., & Vukorepa, I. (2024). *Rodiljne i roditeljske potpore*. (Power Pont prezentacija). Posjećeno 18.8.2024. na mrežnoj stranici portala Merlin: <https://moodle.srce.hr/2023-2024/course/view.php?id=167941>
50. Power, K. (2020). The COVID-19 pandemic has increased the care burden of women and families. *Sustainability: Science, practice and policy*, 16(1), 67-73.
51. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova. (2023). *Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2023. godinu*. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova. Posjećeno 18.8.2024 na mrežnoj stranici: <https://www.prs.hr/cms/post/1210>

52. Radnička fronta, (2019) *Rodni jaz u skrbnom radu iznosi 56 posto*. Posjećeno 2.8.2024. na internetskoj stranici Radničke fronte: <https://www.radnickafronta.hr/hr/t/tekstovi/clanci/45/rodni-jaz-u-skrbnom-radu-iznosi-56-posto/>
53. Relja, R., Galić, B., & Despotović, M. (2009). Položaj žena na tržištu rada grada Splita. *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, 47(3 (185)), 217-239.
54. Richardson, R. A., Nandi, A., Jaswal, S., & Harper, S. (2017). Are work demands associated with mental distress? Evidence from women in rural India. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 52, 1501-1511.
55. Rosić, V. (2005.) *Odgoj obitelj škola*. Rijeka: Naklada Žagar
56. Ružić, V., & Perušić, M. (2014). Položaj žena u menažmentu—novi trendovi u fenomenu staklenog stropa. *Praktični menadžment: stručni časopis za teoriju i praksu menadžmenta*, 5(1), 98-107.
57. Saleh, A.S., i Mahmood, W.S. (2010). The Theory of Feminism: Definition and Development. *Adab AL Rafidayn*, 40(56), 19-56.
58. Seedat, S., & Rondon, M. (2021). Women's wellbeing and the burden of unpaid work. *bmj*, 374.
59. Sirgy, M. J., & Lee, D. J. (2018). Work-life balance: An integrative review. *Applied Research in Quality of Life*, 13, 229-254.
60. Sikirić, A. M. (2017). *Rodna perspektiva proračunskog procesa* (Doctoral dissertation, University of Rijeka. Faculty of Economics).
61. Shaw, S. M. (2008). Family leisure and changing ideologies of parenthood. *Sociology compass*, 2(2), 688-703.
62. Smajović, A. (2023). *Obiteljsko slobodno vrijeme i dobrobit*. *Socijalne studije*, 6(6), 79-97.
63. Sundaresan, S. (2014). Work-life balance—implications for working women. *OIDA International Journal of Sustainable Development*, 7(7), 93-102.
64. Šurina, M.(2024) Tportal *Vlada ulaže 1,12 milijardi eura u vrtiće i škole: Pogledajte na što se treba utrošiti novac*. Posjećeno na stranici Tportal 3.8.2024:

<https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/vlada-ulaze-u-izgradnju-vrtica-omogucit-ce-se-novih-3700-mjesta-za-djecu-20240529>

65. Wattis, L., Standing, K., & Yerkes, M. A. (2013). Mothers and work–life balance: Exploring the contradictions and complexities involved in work–family negotiation. *Community, Work & Family*, 16(1), 1-19.
66. Zakon o roditeljnim i roditeljskim potporama, *Narodne novine*, NN 152/22